

Az inferencialitás kategóriájának leírási problémái az uráli nyelvekben

Kubitsch Rebeka

SZTE Finnugor Nyelvtudomány Tanszék

Szeverényi Sándor

SZTE Finnugor Nyelvtudomány Tanszék

Összefoglaló¹

Tanulmányunk olyan, az inferencialitás kategóriájával összefüggő definíciós és leíró jellegű problémákat tárgyal, melyek nem csupán az uráli nyelvek kapcsán, hanem tipológiai munkákban is felmerülnek. Három uráli nyelv példáján keresztül mutatjuk be, hogy ezek a problémák miként manifesztálódhatnak, ha az egyes nyelvek inferencialitásáról számot kívánunk adni. A nganaszan és az udmurt nyelv azt szemlélteti, hogy a morfológiai evidencialitással bíró nyelvek esetén a szakirodalom, valamint a nyelvtanírói hagyomány hajlamos az inferencialitást pusztán a morfológiai evidencialitáson belül kezelni, ám ez az inferencia egyes típusainak, és az ezek kifejezésében szerepet játszó nyelvi elemek szempontjából is kizáró. A nganaszan emellett jól mutatja, hogy amennyiben egyéb nyelvi elemeket, jelen esetben lexémákat is figyelembe veszünk az inferencialitás kifejezése kapcsán, úgy a grammatikai rendszerek (pl. igeidő, igemód) leírása is erősen módosul. A tundrai nyenyec példáján azt mutatjuk be, hogy egyazon nyelv eltérő preconcepcióval történő elemzése (ti. ebben az esetben az egyes szuffixumok grammatikalizáltsági fokának megítélése) egymástól eltérő rendszerezést és funkcionális leírást eredményez, ami így az inferenciális jelentést kifejező kötött morfémák eltérő megítélésében jelentkezik. A megfigyelt kategorizációs problémák kiküszöbölésére egy olyan kategorizációs szempontot vetünk fel, amiben a morfológiai és lexikális elemek funkcionális szempontból egységesen kezelhetők. Ezt a javaslatot a bővebb adatoltság és elérhető anyanyelvi beszélők miatt az udmurt nyelv inferencialitásának példáján mutatjuk be.

Kulcsszavak: inferencialitás, episztemikus modalitás, evidencialitás, uráli nyelvek, nganaszan, nyenyec, udmurt

¹ A tanulmány az Evidencialitás az uráli nyelvekben c. projekt keretében készült, az NKFIH támogatásával (K139298, 2021–2024). Köszönjük a tanulmány két lektorának a nagyon alapos, részletes és elgondolkodtató véleményét – nagyon ritkán kap a kutató két ennyire részletes és építő jellegű kritikát. Ennek megfelelően igyekeztünk minden megjegyzésre reagálni, a javaslatokat, kiegészítéseket elfogadni, illetve amennyiben nem fogadtuk el, akkor indokolni.

1. Bevezetés

Tanulmányunkban az inferenciát mint evidenciátípust járjuk körbe, elsősorban olyan definíciós és elméleti jellegű kérdéseket felvetve, amelyek az uráli nyelvek összehasonlító vizsgálata során merülnek fel. A 2. pontban mondanivalónk szempontjából lényeges elemeket emelünk ki az inferencialitás hatalmas elméleti és tipológiai szakirodalmából. A 3. pont röviden áttekinti az uráli nyelvek evidencialitását és inferencialitását az eddigi ismereteink fényében. A 4. pontban a nganaszan, nyenyec és udmurt nyelv példáin keresztül kívánjuk szemléltetni az inferencialitás, elsősorban a morfológiai evidencialitáson belül kezelt inferencialitás, nyelvleírásbeli problematikáját, illetve megoldást javasolni.

A nganaszan nyelv példája az uralisztikában elterjedt, az evidencialitás és ezzel együtt az inferencialitás szűkebb, grammatikai értelmezéséből kilépni szándékozó leírások nehézségeire, a nyenyec példája az egyes nyelvleírások eltérő definíciós, terminológiai és kategorizációs jellemzőinek ellentmondásosságára hívja fel a figyelmet. Az udmurt példáján keresztül egyrészt illusztráljuk azt, hogy az inferencia jelensége (evidenciátípusként kezelve is) sokrétűbb, mint ahogyan azt az evidencialitás, illetve az inferenciális evidencia tipológiai leírásai szemléltetik, majd ezen változatosság leírására kínálunk egy lehetséges megoldást. Tesszük ezt annak szellemében, hogy lépéseket tegyünk egy lehetséges egységes terminológia és kategóriarendszer kialakítása felé, amely lehetővé teszi (nem csak) az uráli nyelvek korábbiánál pontosabb összehasonlíthatóságát.

Terminológiai és kategorizációs ellentmondások a tipológiában rendszeresen felmerülnek. Erről részletesen és általánosságban Haspelmath (2010) írt, jól szemléltetve az uráli nyelvek leírásai közötti ellentmondásokat is, hiszen ezek leírásában gyakran találkozunk tipológiai motiváltságú fogalmakkal, amelyeknek gyakran csak többé-kevésbé felelnek meg a nyelvspecifikus fogalmak. Haspelmath szerint különbséget kell tenni a leíró kategóriák (egyres nyelvek kategóriái) és az összehasonlító fogalmak között. A leíró formális kategóriákat nem lehet a nyelvek között egyenlővé tenni, mivel a kategóriákhoz való hozzárendelés kritériumai nyelvenként eltérőek lehetnek, ugyanis – ahogyan egyik lektorunk megjegyzi –, ha nem kizárólag a formális/strukturális szemléletű nyelvleírásból indulunk ki, akkor a leíró kategóriák formaiak és/vagy funkcionálisak is lehetnek. A kapcsolat az összehasonlító fogalmakkal csak a formai oldalon gátolja a tipológiai célú összevetést. Az összehasonlító fogalmaknak viszont univerzálisan alkalmazhatónak kell lenniük, ezért csak más, szintén univerzálisan alkalmazható funkcionális-szemantikai fogalmakra alapozhatók: „Az a tény, hogy a tipológusok a nyelveket egy külön fogalomkészlet alapján hasonlítják össze, amely taxonómiailag nem áll a leíró nyelvi kategóriák fölött, azt jelenti, hogy a tipológia és a nyelvi elemzés függetlenebb egymástól, mint ahogyan azt gyakran gondolják” (Haspelmath 2010: 19).

Vagyis, célunkhoz igazítva a fentieket: az *inferenciális* megjelenik nyelvspecifikus terminusként és általános terminusként is, de gyakran sem a nyelvspecifikus leírásokban, sem általános fogalomként nincs kellőképpen definiálva. A következő pontban ezekről a definíciós problémákról szólunk.

2. Az inferencialitás

2.1. Az inferencialitás meghatározása

Az inferenciát általában, az emberi kogníció szempontjából nem csak nyelvi szinten és nem csak az evidencialitás szempontjából vizsgálják, hanem *hétköznapi* (vagy *mindennapi*) jelentésében is (részletesen l. Kugler 2015: 63–70). Inferencia esetén bizonyos információk kiindulópontként szolgálnak a feldolgozás számára ahhoz, hogy olyan konstrukciókhoz jussunk el, amelyek túlmutatnak az eredeti adatokon (Kurtz–Gentner–Gunn 1999: 145). Az inferencialitás komplex műveleteket feltételező jelenség, s maga a hétköznapi következtetés nem szabályalapú, így „a következtetési folyamat menete sokszor nem tehető reflexió tárgyává” (Kugler 2015: 70). Nyelvelírási szempontból az uráli nyelvek kutatásában, a magyar és a finn kivételével, általános gyakorlat az, hogy egy-egy jelölőnél, szerkezetnél megállapítanak inferenciális jelentést, funkciót, de maga az inferencialitás nem képezi kutatás tárgyát. Így nem meglepő módon az inferencialitást az egyes nyelvekben eltérő módon kezelik a szakirodalomban, aminek a jelölők eltérő alakitani kategóriáján túl² az oka egyrészt (1) a választott elméleti keret – ha van; másrészt (2) a vizsgált nyelvek kínálta eltérő magyarázatok – egyfelől az adott nyelv dokumentáltsága milyen mélységű elemzést enged meg, másfelől mi az, ami az adott nyelvben konceptualizálódik; harmadrészt (3) a nyelvet leírók kínálta magyarázatok (erről l. részletesebben Kubitsch–Szeverényi (2023) 2. lábjegyzetét).

(1) Az elsöre jó példák a szamojéd nyelvek leírásai (pl. tundrai nyenyec, nganaszan): ezek jellemzően a morfológiai evidencialításra fókuszáló vizsgálatok, amelyek leginkább tipológiai vagy leíró jellegű, de keretet nem választó leírások. Ezek esetében komoly korlátot jelent a teljes funkcionális leíráshoz szükséges anyanyelvi kompetencia (elsősorban az adatközlő) és a források hiánya: a tanulmányok általában az alapfunkciók leírásáig jutnak, s ezeket illetően sincs mindig konszenzus. Azon nyelvek esetében viszont, amelyeknél rendelkezésre állnak konkrét keretben történő elemzések (pl. finn, magyar), az elemzések túllépnek az evidencialitás szűkebb értelmezésén, és tágabb, funkcionális megközelítést alkalmaznak pragmatikai, (formális) szemantikai, kognitív nyelvészeti keretben.

(2) A második pont azt jelenti, hogy az inferencialitáshoz tartozó jelenségek eltérő terminológiáival vannak magyarázva. Ahol egy olyan evidenciális van (pl. obi-ugor vagy permi), amely általánosságban fejezi ki az indirekt evidenciát, tehát nem differenciál az egyes evidenciátípusok között (vö. 1. és 2. táblázat), ott az inferencia kifejezése az indirekt evidencialitáson belül jelenik meg. Ahol viszont van olyan jelölő, melynek használata kifejezetten az inferencia kifejezéséhez köthető, ott több, gyakran önkényesnek tűnő megnevezés van forgalomban (erre példa a szelkup).

(3) A harmadik pont pedig következik a másodikból: alapvetően nyelvvezérelt és nem elméletvezérelt leírásokat találunk, vagyis az adott kutató saját elméleti tudását, olvasottságát használja fel arra, hogy kategóriáit kialakítsa és azokat elnevezze. Erre példa a tundrai nyenyec (l. 4.2.).

² Mint ahogyan majd részletezzük, értelemszerűen, ahol az inferencialitásnak inflexiók kifejezőeszköze is van, ott annak funkcionális leírása nagyobb hangsúlyt kap más inferenciajelölők leírásával szemben.

Írásunk az inferencialitás jelenségét az információforrás szempontjából közelíti meg, a hétköznapi következtetéssel nem foglalkozunk. Vagyis olyan, az evidencialitás keretében értelmezhető jelenségekkel foglalkozik a tanulmány, amelyek (elsődlegesen) az információ forrását jelölik, és implikáltan vagy grammatikalizáldottan (konvencionáldottan) inferenciát is jelölnek. Ahogy említettük, munkánkban elsősorban az uráli nyelvekben megfigyelhető nyelvi jelölőkre fókuszálunk. Összességében elmondható, hogy az uráli nyelvek kapcsán az inferencialitás ritkán jelenik meg önálló kutatási területként (ez alól kivételnek tekinthető a magyar esetében Kugler (2015), míg a finn esetében Kittilä (2024)), és inkább tágabb domént fed le, aminek az is az oka, hogy ezekben a nyelvekben nem találni olyan szempontot, amely alapján az inferencialitás jelensége élesen elhatárolható lenne más jelenségektől (pl. indirekt információ jelölése, láthatóság/nem láthatóság, nem vizuális érzékelés, feltételezés, elköteleződés, episztemikus modalitás stb.).³

Az alkalmazott inferencialitásdefiníciót meghatározza, hogy milyen evidencialitás-fogalmat vesz alapul a kutató. Ezt azért lényeges kiemelni, mert maga az evidencialitás fogalma is elmélet- és keretfüggő. Amennyiben az evidencialitás szűkebb, grammatikai definícióját alkalmazzuk, akkor ezt az inferencialitás esetében is meg kell tenni. Ebben az esetben a grammatikai elemekre (pl. toldalékok, esetleg partikulák) kell szűkíteni a vizsgálati kört. Ez viszont felveti a grammatikai elemek – általában morfológiai elemek – kategorizáltságát és határait, amely kevésbé kutatott nyelvek esetében szintén lehet intuitív és önkényes, mindemellett a partikulák és határozószók elkülönítése, s azok grammatikalizáltsága sem mindig egyértelmű. Bizonyos elemek kizárása pedig torzít(hat)ja az adott nyelvről alkotott ismereteinket.

A következő pontban azt kívánjuk sorra venni, hogy az eddigi leírásokban milyen megközelítésmódokat találhatunk, miként viszonyulnak az inferencialitáshoz mint információforráshoz. Később, ezekből kiindulva és ezekre reflektálva teszünk javaslatot egy általunk optimálisnak vélt leírói keretre (vö. 4.3.).

2.2. Az inferencia mint információforrás a tipológiában és azon túl

A tipológiában az *inferenciális evidencia* terminus leginkább azon munkák nyomán vált elterjedtté, amelyek az inferenciát információtípusként kezelik. Ugyanakkor ezekben a munkákban is általános, hogy a definíciók alkalmazása *intuitív* – legyen ez az intuíció a nyelvleíróé vagy akár az adatközlőé, ha megfelelő előtudással rendelkezik. Az alábbi pont első felében rövid áttekintést adunk a tipológiában jellemző inferencialitásmeghatározásokról, valamint kijelöljük az általunk alkalmazott megközelítést. Érdemes megjegyezni, hogy az efféle kategorizációk az új tudás megkonstruálását tekintik inferenciának (Kugler 2015: 64).

³ Az inferenciajelölőknek lehetnek az evidencialitáson túlmutató kapcsolatai, az inferenciajelölők az információforrás kifejezésén túl egyéb funkciókkal is bírhatnak (vö. Brugman-Maçaulay 2015), de ezeket itt most nem tárgyaljuk. Az inferenciajelölők tipikus kapcsolódásai: episztemikus modalitás, elkötelezettség (*commitment*), mirativitás. Az episztemikusságot érintjük a 2.2-es pontban. A mirativitás, elkötelezettség vizsgálata csak az egyes jelölőkre vonatkozhat, melyek jellemzően pont a grammatikai jelölők. Mivel általánosságban kívánunk az inferencialitásról szólni, illetve szeretnénk eltávolodni a grammatikai jelölőkre fókuszáltságtól, ezekkel a kapcsolatokkal jelen tanulmányban nem foglalkozunk.

Plungian (2001; 2010)⁴ különválasztja a megfigyelésen és az okfejtésen alapuló következtetést (l. 1. táblázat). Inferenciális evidenciának azokat az eseteket tekinti, amelyekben a megnyilatkozó P proposíció fennállására egy másik esemény közvetlen megfigyelésén keresztül következtet. Ezen belül elkülöníti az egyidejű megfigyelésen, illetve az eredményen alapuló inferenciát. Az *inferencia* terminussal megnevezett következtetést a közvetett/személyes evidencia kategóriájába sorolja, mivel a megnyilatkozó a szóban forgó eseményről csak közvetett módon szerez tudomást, viszont a tapasztalat, amelyen a következtetés alapul, közvetlen. Okfejtés (*reasoning*) esetén Q ismerete vezet el P következtetéshez. Plungian az okfejtést elválasztja az inferenciától, de ugyanabba a tartományba sorolja mindkét evidenciátípust.

közvetlen/ személyes ⁵ evidencia	általános tudás	
	vizuális érzékelés	
	nem vizuális érzékelés	
közvetett/ személyes evidencia	inferencia (észlelt eredmény vagy egyidejű megfigyelés alapján)	egyidejű – P, mert meg tudom figyelni P jeleit
		retrospektív – P, mert meg tudom figyelni P nyomait
	okfejtés (valószínű érvelésen vagy általános tudáson alapul)	P, mert ismerem Q-t, és tudom, hogy Q magával vonja P-t
közvetett/ nem személyes evidencia	értesülés	

1. táblázat
Plungian (2001) rendszere

Vagyis ez a felosztás figyelembe veszi, hogy a következtetés a megnyilatkozó tapasztalatán alapul, és ennél fogva kapcsolatban áll a kikövetkeztetett eseménnyel is, másrészt figyelembe veszi a megfigyelés és a kikövetkeztetett tényállás időviszonyát (egyidejű vagy retrospektív) is (Plungian 2001: 351–354).

De Haan az inferencialitás kapcsán, Plungianhoz hasonlóan, szintén a megnyilatkozó szerepével kapcsolatos kettősséget ragadja meg (de Haan 2001). Meghatározása szerint akkor beszélhetünk inferenciáról, ha a beszélő állítását dedukcióra, és nem az események közvetlen megfigyelésére alapozza (de Haan 2001: 193). Rámutat, hogy az inferencia egyes komponensei inkább a közvetlen információforrás-típusokkal (pl. vizuális érzékelés, megfigyelés) mutatnak összefüggéseket, míg más elemei a közvetettel (a beszélő a kikövetkeztetett

⁴ Korábban már Willett (1988) és de Haan (2001) is foglalkozott a kérdéssel.

⁵ Plungian a személyes (*personal*) terminus alatt a közvetlenséget érti, szembeállítva a valamilyen közvetítőn keresztül szerzett információval (Plungian 2001: 353, 356).

tényállásról nem elsőkézből szerez tudomást). Ez meghatározhatja, hogy az inferencia egy nyelvben közvetlen vagy közvetett evidenciaként értékelődik-e.⁶

A tipológia általános szakirodalmában kevésbé ismert, de kifejezetten részletes felosztást alkalmaz Vilkki (2010). Felosztása több ponton is Plungian (2001)-hez hasonló – egyrészt szerepet kap a következtetés időbelisége, másrészt a következtetés alapját adó információforrás.

1. Inferencia korábbi tudás alapján (*inference from memory*): A megnyilatkozó következtet egy P propozícióra valamilyen korábbi tapasztalat, általános tudás vagy megézés alapján (P a beszédidő előtt).⁷
2. Inferencia egyidejű megfigyelés alapján (*inference from simultaneous observation*): A megnyilatkozó következtet P propozícióra Q esemény megfigyelése alapján (P és Q egyidejű).
3. Inferencia eredmény alapján (*inference from result*): A megnyilatkozó következtet P propozícióra Q eredmény megfigyelése alapján (P megelőzi Q-t).
4. Inferencia a jövőre vonatkozóan (*inference about the future*): A megnyilatkozó következtet P propozícióra Q megfigyelése alapján (P követi Q-t), vagy A megnyilatkozó következtet P propozícióra valamilyen korábbi tapasztalat, általános tudás vagy megézés alapján (P a beszédidő után).
5. Inferencia értesülés alapján (*inference from report*): A megnyilatkozó következtet egy propozícióra Q propozícióról való értesülés alapján.

Meglátásunk szerint Vilkki (2010) osztályozása a jelölők árnyaltabb funkcionális leírását teszi lehetővé, így saját javaslatunkban is építünk rá (vö. 4.3.), de ugyanakkor több szempontot egybeemos. A kategorizáció egyes pontjai hol a következtetés alapját (általános tudás, értesülés, eredmény), hol a kikövetkeztetett P propozíció és a beszédidő viszonyát (egyidejű / P a beszédidő előtt / P a beszédidő után) veszi alapul. Ennek eredményeképpen például a 4. pontban a jövőre vonatkozó inferenciánál a megfigyelésen alapuló következtetés (Plungiannál inferencia), illetve a korábbi tapasztalaton, általános tudáson alapuló következtetés (Plungiannál okfejtés) egybe van vonva.

A legismertebb és leggyakrabban hivatkozott tipológia minden bizonnyal Aikhenvald nevéhez fűződik (Aikhenvald 2004; 2018). Az aikhenvaldi evidencialitástipológia hat információtipust különböztet meg,⁸ melyben az inferenciális

⁶ De Haan (2001) a deiktikus és szemtanúsági komponens kapcsán két érték mentén jellemzi az egyes evidenciatípusokat. Az egyik a direkt érték, amely a beszélő direkt vagy indirekt tapasztalatára vonatkozik (DIR+, DIR-), a másik az elsőkezűség értéke, amely arra vonatkozik, hogy a beszélőnek a szóban forgó eseményről nincs első kézből származó evidenciája (-1st, +1st) (de Haan a *firsthand* terminus alatt elsősorban az érzékeléshez köthető tapasztalatot érti), az eseményről csak annak lefolyása után vagy hallomás útján szerez tudomást.

⁷ A Plungian-féle felosztásban ez már az okfejtéshez tartozna, mivel a következtetés nem megfigyelésen alapul.

⁸ A hat evidenciatípus a következő: i. vizuális érzékelés (*visual*), ii. nem vizuális érzékelés (*non-visual sensory*), iii. következtetés, mely tapasztalati evidencián vagy eredményen alapul (*inference*), iv. feltevés, mely egyéb, nem látható bizonyítékon alapul – ez magába foglalhatja az okfejtést vagy az általános tudást is (*assumption*), v. hallomás (a forrásra való hivatkozás nélkül) (*hearsay*), vi. idézés (kvotatív evidencia) (a forrás pontos megnevezésével) (*quotative*) (Aikhenvald 2004: 63–64).

(*inferential* vagy *inferred evidential*) az evidenciálisrendszerek jellemzésében alapkategóriaként jelenik meg. Aikhenvald az *inferencia* terminust a vizuális bizonyítékon, eredményen, tapasztalaton alapuló következtetések kapcsán használja – minden olyan következtetés, amely nem vizuális bizonyítékon alapul, hanem például okfejtésen, általános ismereteken, külön információforrás-típusként jelenik meg tipológiai felosztásában: ez a feltételezés (*assumed evidential*) (Aikhenvald 2004: 63–64). Mindkét típus az indirekt információforrások közé tartozik. Az evidenciálisrendszereket kvantitatív alapon osztályozza, tehát az egyes rendszertípusokat aszerint állítja fel, hogy a hat információforrás közül melyik fejeződik ki önálló (és az aikhenvaldi evidencialitásértelmezés szerint grammatikalizálódott) jelölővel. A jelölés szempontjából az inferenciális evidenciátípus három másik evidenciátípussal lehet átfedésben, vagyis az inferenciális evidencia jelölése három másik evidenciátípus jelölésével eshet egybe. Ezek lényegében az indirekt információforrások.⁹ A 2. táblázat az Aikhenvald (2018) által felállított evidenciálisrendszer-típusok szerint mutatja be ezeket az átfedéseket, a 3. táblázat pedig csak az inferenciális evidenciátípus jelölő markerek más evidenciátípusokkal történő átfedését illusztrálja, uráli példákat is feltüntetve. A 2. táblázatban használt terminológia egyes pontokon Kugler (2015: 47)¹⁰ magyar változatát követi. Az 1–3. táblázatok alapján az inferenciális evidencia része az indirekt evidenciátípusoknak, és az egyes rendszereken belül a feltételezéssel, illetve a mástól hallott/szerzett információ jelölésével lehet átfedésben.

		látás	egyéb	inferencia	feltevés	hallomás	kvotatív	
2 elemű	A1	első kézből		nem első kézből				
	A1	első kézből	nem első kézből					
	A2	nincs			nem első kézből			
	A3	nincs					értesülés	
	A4	nincs	nem látási	nincs				
3 elemű	B1	közvetlen		inferencia		értesülés		
	B2	látás	nem látási	inferencia				
	B3	látás	nem látási	inferencia		értesülés		
	B4	nincs	nem látási	nincs			értesülés	
	B5	nincs				hallomás	kvotatív	
	B6	nincs	nem látási	nincs		értesülés		

⁹ Aikhenvald maga is megjegyzi a direkt-indirekt szembeállítás problematikusságát (Aikhenvald 2018: 14): „Janis Nucholls szavaival élve (2018: 202) a közvetlen és közvetett tapasztalat közötti feltételezett ellentét tökéletlen heurisztika az evidenciálisrendszerek tanulmányozásához. Az eurázsiai nyelvekben a kétosztatú, első és nem első kézből származó információt megkülönböztető evidenciálisrendszerek kiemelkedő szerepe egyeseket arra az elhamarkodott feltételezésre vezetett, hogy minden evidenciálisrendszerben az alapvető szemantikai megkülönböztetés a közvetlen és közvetett, illetve az első és nem első kézből származó információforrások között van. A legtöbb nyelv azt mutatja, hogy az evidenciálisok jelentései sokkal többről szólnak, mint egy könnyen kezelhető bináris megkülönböztetésről.” (magyar fordítás – SzS)

¹⁰ Kugler (2015: 47) magyar változata még Aikhenvald 2004-es monográfiája alapján készült (Aikhenvald 2004: 65), mely több ponton eltér a 2018-as táblázattól (Aikhenvald 2018: 15).

		látás	egyéb	inferencia	feltevés	hallomás	kvotatív
4 elemű	C1	látás	nem látási	inferencia		értesülés	
	C2	közvetlen (tapasztalati)		inferencia	feltevés	értesülés	
	C3	közvetlen (tapasztalati)		inferencia		hallomás	kvotatív
	C4	látás	nem látási	inferencia		nincs	
	C5	közvetlen	inferencia	feltevés		nincs	
	C6	nincs		inferencia		hallomás	kvotatív
5 elemű	D1	látás	nem látási	inferencia	feltevés	értesülés	

2. táblázat

Az inferenciális evidencia jelölőinek lehetséges átfedései más evidenciátípusok jelölésével az egyes evidenciálisrendszerek tükrében

Átfedések	Aikhenvaldi rendszer-típus	Uráli példa
inferencia + feltevés + hallomás + kvotatív	A1, A2	permi obi-ugor mari
inferencia + feltevés + értesülés	B2	nyenyec?
inferencia + feltevés + hallomás	?	nyenyec?
inferencia + feltevés	B1, B4, C1, C3, C4, C6	nganaszan
inferencia (nincs átfedés)	C2, C5, D1	

3. táblázat

Az inferenciális evidencia jelölőinek lehetséges átfedései uráli példákkal¹¹

Ha adottnak és általános érvényűnek fogadjuk el a hat alap információforrást, akkor a 2. táblázat alapján látható, hogy az inferenciális evidencia kifejezésének grammatikalizációja jellemző azokban a nyelvekben, amelyekben az evidencialitás grammatikai eszközök révén fejeződik ki. Más szemszögből viszont azt is láthatjuk, hogy jóval szerényebb számban fordulnak elő azok a rendszerek (pontos számokat, listákat Aikhenvald nem közöl), melyekben van grammatikalizálódott indirekt forrásjelölés, de az nem kapcsolódik az inferenciális evidenciához. A *Handbook of Evidentiality* kötet a 2004-ben megjelent monográfiához képest más csoportosítást tartalmaz, ez alapján a következő csoportok esetében nem grammatikalizálódik az inferenciális evidencia jelölése (Aikhenvald 2018 alapján):

¹¹ Az aikhenvaldi rendszerezés a jelölők száma alapján kategorizál. Ez a táblázat azt mutatja meg, hogy ezeken a rendszereken belül az inferencia jelölése milyen átfedésben lehet más evidenciátípusok jelölésével: minél nagyobb az átfedés, annál egyszerűbb a rendszer (A típusok), és minél inkább specifikus az inferenciajelölő, annál differenciáltabb a rendszer (C és D rendszerek). A tundrai nyenyec besorolása nem egyértelmű, mert az függ az evidenciálisok kategorizálásától, amelyre viszont több elemzést is találunk a szakirodalomban (l. részletesen 4.2.). Ugyanigy a többi uráli nyelv leírása szerint sem mindig egyértelmű az adott nyelv besorolása: véleményünk szerint a nganaszan B4, a permi, mari, obi-ugor A2.

Aikhenvaldi rendszertípus	Evidenciátípus	Nyelvek
A3	értesülés (reportatív)	szaaroa, észt, ¹² lezg, enga, okaina és witoto, számos uto-azték nyelv; Fülöp-szigeteki nyelvek, néhány új-guineai nyelv
A4	auditív	jucsi (Euchee) ¹³
B3	vizuális / nem vizuális / reportatív	okszapmin, marikopa
B5	reportatív vs. kvotatív	dakota, csemehuevi, tonkava, komancs
B6	nem vizuális vs. reportatív	?

4. táblázat

Evidenciálisrendszerek grammatikalizálódott inferenciajelölés nélkül

B5 és B6 típusú nyelvre a *Handbook of Evidentiality* nem említ példát (a B5 nyelvek listája saját gyűjtésből származik – SzS). Az jól látható, hogy ahol egy információforrás grammatikalizálódik, és az nem egy általános indirekt evidenciális, amelynek része az inferencia kifejezése is, ott a mástól szerzett információ lesz jelölt. Az is megállapítható, hogy a nem vizuális érzékelés önmagában nagyon ritkán grammatikalizálódik. S noha statisztikát nem közölnek, az összefoglaló tipológiai munkák alapján az figyelhető meg, hogy általánosabbak azok a rendszerek, amelyekben a jelölés szintjén nem specifikáltak az egyes indirekt evidenciátípusok,¹⁴ mint az A4 (érezékeléses evidencia és értesülés (vagy hallomás)) és A5¹⁵ (auditív – hallás útján szerzett vs. „minden más”) típusúak, amelyben a nem vizuális érzékelés kifejezése grammatikalizálódott. Az A3-as rendszerek, amelyekben kifejezetten az értesüléses evidencia jelölt, szintén elterjedtek. Ugyanez elmondható a B típusú rendszerekről is: a B1 (direkt (vagy vizuális), inferenciális, értesülés), B2 (vizuális, nem vizuális, inferenciális) és B4 (nem vizuális, inferenciális, értesülés) rendszerek, amelyekben megtalálható az inferenciális evidencia jelölése, gyakoribbak a jelölést nem alkalmazó B3 és B5 típusú rendszereknél.¹⁶ Ezzel azt akarjuk jelezni, hogy arra a kérdésre, hogy mennyire jellemző az, hogy az inferencialitás nem gramma-

¹² Tamm (2009) vizsgálata alapján az evidenciális morféma nem pusztán reportatív, hanem magába foglalja a megnyilatkozó megítélését az evidencia elégségességére, teljességére vonatkozóan. Az evidenciális morféma hiányos evidenciát (*incomplete evidence*) feltételez. Ugyanakkor Tamm hangsúlyozza, hogy semmiképp sem tekinthető inferenciálisnak (Tamm 2009: 394–397).

¹³ Aikhenvald ezt az egy nyelvet említi (l. részletesebben Kubitsch–Szeveényi 2023). Ahogy Aikhenvald írja (2004: 366): „A4 and especially A5 systems are somewhat problematic in that they have only been described for highly endangered languages.”, vagyis, „Az A4 és A5 típusú rendszerek problematikusak, mivel csak erősen veszélyeztetett nyelvek kapcsán írták le őket.”

¹⁴ Ilyen nyelvek elsősorban az ún. evidencialitásövben (evidentiality belt) találhatók, mely a Balkántól a Kaukázuson és Közép-Ázsián át Szibériáig tart (Aikhenvald 2004: 290).

¹⁵ Az A5 típusú rendszer Aikhenvald 2004-es csoportosításában szerepel (Aikhenvald 2004: 65), de a 2018-as kötetben már nem jelenik meg.

¹⁶ B5 típusú rendszer csak néhány észak-amerikai indián nyelvben mutatható ki (Aikhenvald 2004: 50).

tikalizálódik, az a válasz, hogy kevésbé. Ezt szemléltette a 2. táblázat. Tehát inkább az számít tipikusnak, hogy az inferencialitás grammatikalizálódik az evidencijelölő rendszerekben. Viszont ha megfordítjuk a kérdést, vagyis hogy találunk-e olyan nyelvet, amelyben van morfológiai jelölése az indirekt információforrásnak, de a jelölő funkciója nem tartalmazza az inferencialist, akkor ugyan találunk példákat, de szerényebb számokban (4. táblázat).

Ami megfigyelhető az evidencialitást, illetve az inferencialitást tipológiai szempontból leíró munkákban leginkább alkalmazott meghatározásokban, az egyrészt a megfigyelésre, tapasztalatra épülő következtetés elkülönítése az okfejtéstől, feltévéstől (vö. Plungian 2001; Aikhenvald 2004), másrészt a megnyilatkozó nézőpontjának elismerése a következtetési folyamatban (vö. de Haan 2001; Plungian 2001). Emiatt a személyes vagy közvetlen kapcsolat miatt tartják többben, hogy az evidencialitás (ezen belül is elsősorban az inferencialitás) és az episztemikus modalitás egymást átfedő kategóriák. A következtetésben mindig benne van a beszélő saját feltételezése az adott szituációról, illetve ugyanez igaz fordítva is: a beszélő feltételezése az esemény valószínűségéről sem függetleníthető a következtetési folyamatoktól (van der Auwera–Plungian 1998; Faller 2002: 87–90).

A probléma az, hogy az egyes nyelvek leírásakor és összevetésekor az *inferencialitás* mint összehasonlító fogalom (vö. Haspelmath 2010: 19) a tipológiai meghatározások alapján nem alkalmazható, és így végül két megoldással találkozunk:

- A vizsgált nyelvet a tipológiában már létező kategóriák és meghatározások mentén töreksenek leírni. Viszont a tipológiai leírások, mivel természetüknél fogva általánosítanak, és ahogyan láthatjuk, éppen az inferencialitás kapcsán nem nyújtanak megfelelő fogódzót, nem is feltétlenül alkalmasak az adott nyelvben megfigyelt jelenségek leírására.
- Az adott nyelvben grammatikaivá vált jelenségek alapján saját kutatói kategóriarendszert dolgoznak ki,¹⁷ amellyel az adott nyelv minden bizonnyal megfelelően leírható, de éppen ezért nem lesz alkalmas a más nyelvekkel történő összevetésre.

A tipológiától „elmozdulva” már találhatunk olyan meghatározásokat, amelyek kevésbé korlátozóak az inferenciát és annak nyelvi jelölését illetően. Horváth (2013: 50–51) rámutat, hogy az inferencialitás esetében metaevidenciális műveletről van szó, mivel a megnyilatkozó valójában nem az információ forrását vagy annak típusát adja meg, hanem azt jelzi, hogy a következtetés valamilyen evidencián alapul, vagyis kiértékeli a rendelkezésre álló forrásokat, és az alapján következtet az eseményre. Az inferencia többi evidenciatípustól eltérő státuszát az is mutatja, hogy a következtetés más evidenciatípusokon is alapulhat (pl. vizuális érzékelés, értesülés, vö. Kugler (2013): 277) a vizuális érzékelés kapcsán). Kugler szemantika-*ilag* leválasztja az inferencialitást az evidencialitásról, az episztemikus modalitással egyazon szemantikai tartományba helyezi el (episztenciális [episztemikus + inferenciális] tartomány, l. még Kugler (2012)), és úgy határozza meg, miszerint a megnyilatkozó a tudása (már meglévő tudása és/vagy a rendelkezésre álló, feldolgozott tapasztalat, információ) alapján egy esemény/szituáció fennállására,

¹⁷ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezek a rendszerezések figyelmen kívül hagyják a nyelvészeti diskurzusban korábban felhalmozott ismereteket.

annak valószínűségi fokára vonatkozó következtetését/vélekedését közli (Kugler 2015: 50–52). Ebből az is következik, hogy nem csak a tapasztalaton, közvetlen megfigyelésen alapuló következtetés lehet inferencia.

Tanulmányunkban így a továbbiakban ezt a megközelítésmódot kívánjuk alkalmazni, tehát az *inferencia* terminust együttesen értjük a bizonyítékon és az okfejtésen alapuló következtetések kifejezésére, illetve, habár nem szakadunk el teljesen az evidencialitástól, az itt bemutatott uráli nyelvek inferencialitása kapcsán olyan nyelvi elemeket, szerkezeteket is számba veszünk, amelyek a tipológiai definíciók alapján nem kapnának figyelmet, elsősorban azért, mert kívül esnek a morfológiai evidencialitás meghatározásán. Vagyis – ahogy egyik bírálónk erre felhívta figyelmünket –, az inferencialitást tulajdonképpen konstruálási módként kezeljük, amelyben a megnyilatkozó a leírásokban korábban is használt kategóriákat konstruáló műveletként alkalmazza (pl. a következtetési alap hozzáférhetősége, a megnyilatkozó viszonyulás az alaphoz vagy a következtetés eredményéhez). Mindemellett követjük Plungian (2001; 2010) és Vilkki (2010) javaslatát az esemény és a megnyilatkozó nézőpont együttes figyelembevételét illetően (l. 4.3.).

3. Az uráli nyelvek evidencialitása és inferencialitása

Az uráli nyelvek TAME¹⁸ kategóriáinak leírására reflektál Bradley–Klumpp–Metslang (2022: 923), melynek lényege, hogy az uráli nyelvek evidencialitásának vizsgálata az egyes, evidenciális funkcióval (is) bíró, jellemzően morfológiai elemek köré szerveződik. Vagyis a vizsgálatok elsősorban nem az információforrás kifejezésének nyelvi lehetőségeit vizsgálják, hanem adott nyelvi elemek (nem evidenciális) grammatikai funkcióit írják le (pl. az igeidő jelölését), melyekbe beletartozhat az evidencialitás kifejezése is. Ez természetesen következik abból, hogy az egyes uráli nyelvekről eltérő mértékű ismeretekkel rendelkezünk, az anyanyelvi kompetenciájú adatközlők nem feltétlenül elérhetők, az adatközlőkkel történő konzultáció nem minden esetben lehetséges. Ezzel összefüggésben, az alkalmazott metanyelvek (pl. orosz) gyakran torzítják ezeket az elemzéseket. Emellett az evidencialitás mint önálló kategória vizsgálata csak az elmúlt néhány évtizedben vált általánossá, amikor számos uráli nyelv leírásának kialakult hagyományai lettek, és mivel a korábbi munkáknak nem volt módjuk egységben kezelni az evidencialitás jelenségét, így más kategóriákon keresztül jellemezték a diskurzus mentális világával összefüggő / az információ forrásának vagy típusának a jelölésével összefüggő funkciókat.

Mindez az inferenciát kifejező nyelvi elemek vizsgálatát is alapvetően befolyásolja, és nem meglepő módon nehezen összevethető ismereteket eredményez. Így, összefoglalva és tulajdonképpen kiegészítve Bradley–Klumpp–Metslang (2022) megjegyzéseit, a következő megállapításokat tehetjük az uráli nyelvek inferencialitásának vizsgálata kapcsán:

1. Nem a szemantikai tartalomra, hanem egy adott – és, ahol van, ott elsősorban a morfológiai – jelölő funkciójára fókuszálnak.
2. Az inferencia tényleges kifejezése a nyelv eltérő szintjeivel mutat összefüggéseket (pl. a lexikonnal és az igeidővel a permi, obi-ugor és mari nyelvekben; az igemóddal és az igeidővel a szamojéd nyelvekben).

¹⁸ Tense-Aspect-Mood-Evidentiality – igeidő-aspektus-igemód-evidencialitás.

3. Ha a nyelvben van grammatikai evidenciális, akkor „elfelejtik” megnézni a lexikális eszközöket, szerkezeteket.
4. A lexikális és grammatikai jelölők megléte nem korrelál egymással. (Attól, hogy vannak grammatikai elemek, még lehetnek lexikálisak is.)
5. A lexikális jelölők jellemzően episztenciálisak.
6. Jellemző a dekontextualizált esetek vizsgálata (de ezt természetesen az elérhető adat mennyisége és minősége is befolyásolja).

3.1. Az evidencialitás és az inferencialitás grammatikai és lexikai kifejezőeszközei az uráli nyelvekben

Az inferencia kifejezőeszközei az uráli evidencialitás összefoglaló szakirodalma szerint a következőképpen csoportosíthatók (vö. Skribnik–Kehayov 2018):

Nyelv	Az evidencialitás kifejezőeszközei ¹⁹	Az inferencialitás kifejezőeszközei
finn	● lexikális ● szerkezeti	episztenciális lexémák és szerkezetek
számi nyelvek	● lexémák	episztenciális lexémák és szerkezetek
sztenderd észti	● morfológiai ● szerkezeti	az inferencia kifejezése nem része a morfológiai evidencialitásnak
lív	● morfológiai	az inferencia kifejezése nem része a morfológiai evidencialitásnak
magyar	● lexikális ● szerkezeti	episztenciális lexémák és szerkezetek
permi	● morfológiai	az inferencia egy tágabb indirekt evidenciális jelentés része
mari	● morfológiai	az inferencia egy tágabb indirekt evidenciális jelentés része
erza, moksa mordvin	● lexikális	episztenciális lexémák és szerkezetek
obi-ugor	● morfológiai	az inferencia egy tágabb indirekt evidenciális jelentés része
nyenyec	● morfológiai	külön morfológiai inferenciálisjelölő
szelkup	● morfológiai	az inferencia egy tágabb indirekt evidenciális jelentés része
nganaszan	● morfológiai	külön morfológiai inferenciálisjelölő

5. táblázat

Az evidencialitás és az inferenciális evidencia kifejezése az uráli nyelvekben a szakirodalom alapján

¹⁹ Ebben az oszlopban az uráli nyelvek evidencialitását leíró, összegző munkákban megjelenő eszközöket jelöljük (pl. Skribnik–Kehayov 2018). Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy lexikális kifejezőeszközök minden bizonnyal az összes uráli nyelvben rendelkezésre állnak az információforrás kifejezésére. Lexikális elemek lehetnek nemcsak partikulák, határozószók, hanem igék is (pl. a magyar *tűnik*), morfológiaként kezeljük az inflexiós és derivációs evidenciális jelölőket, a szerkezetek alatt pedig elsősorban parentetikus (pl. *úgy tűnik*) és modális szerkezeteket (pl. *kell lennie*) értünk.

Érdemes talán újra hangsúlyozni, hogy azokban a nyelvekben, amelyekben lehetséges az információforrás grammatikai jelölése, az egyéb eszközökről kevés tudással rendelkezünk. Ha ezen nyelvek kapcsán az inferenciális evidencia egyéb kifejezőeszközeit is figyelembe vesszük, a fenti táblázathoz képest sokkal gazdagabb képet kapunk. Ezt szemlélteti az alábbi, 6. táblázat, amely azt mutatja meg, hogy azokban a nyelvekben, amelyek esetében az eddigi leírások/elemzések csak a morfológiai evidencialitáson „belül” kezelték az inferencialitást (értelemszerűen azóta, hogy maga az evidencialitás mint fogalom és kutatási terület elterjedt), az egyéb eszközök vizsgálata szinte nyom nélküli, miközben ez csupán a lexikográfiai irodalom alapján is indokolt lehetne. (Ebben próbáltunk előrelépni egy korábbi munkánkkal, I. Kubitsch–Szeveényi (2023), ugyanakkor az általunk összeállított 6. táblázat abban a tanulmányban nem szerepel.) A táblázat alapján látható, hogy az általunk felsorolt nyelvi elemek többsége episztemikus viszonyulást is kifejez, mely nem fér bele az evidencialitás és az inferencialitás szűk értelmezésébe. Minden bizonnyal ezért (sem) jelentek meg azon nyelvek kapcsán, amelyekben található olyan jelölők, amelyek jobban megfelelnek ennek a definíciónak. Mindazonáltal a táblázatban felsorolt elemek az episztemikus kiértékelés mellett az inferencia kifejezésében is szerepet játszanak, tehát egy tágabb inferenciálisértelmezés esetén meg kell jelenniük a vizsgálatok során.

Nyelv	Morfológiai evidencialitáson belül megjelenik az inferencia	Egyéb grammatikai vagy lexikai eszköz	Példák	Nyelvspecifikus szakirodalom
finn	nem	módosítószavak, pluskvamperfekt, neccesszív szerkezet	<i>varmaan</i> 'bizonyára', <i>näköjään</i> 'látszólag', <i>kuulemma</i> 'állítólag', <i>muka</i> 'úgymond, állítólag'	Tommola (2010) Kaiser (2022) Kittilä (2024)
sztenderd észt	nem	módosítószavak, pluskvamperfekt, infinitívuszi alakok, befejezett participium	<i>nähtavasti</i> 'látszólag', <i>ilmselt</i> 'nyilvánvalóan, valószínűleg', <i>vahest</i> 'talán, valószínűleg', <i>kuuldavasti</i> 'állítólag'	Kehayov–Siegl (2007) Kehayov (2008)
magyar	nem	módosítószavak, potenciális morféma, feltételes mód, neccesszív szerkezet	<i>látszólag</i> , <i>szemlátomást</i> , <i>állítólag</i> , <i>valószínűleg</i> , <i>V-het</i> ; <i>V-ne</i> (pl. <i>le-het_{OT}-ett</i> , <i>len-ne_{DUB}</i>)	Kugler (2013; 2015)
udmurt	igen	módosítószavak, partikulák	<i>leša</i> 'valószínűleg, látszólag, nyilván', <i>dyr</i> 'talán, valószínűleg, bizonyára', <i>pe</i> kvotatív partikula, <i>kad</i> 'szimilatív partikula (l. 4.3.)	–

Nyelv	Morfológiai evidencialitáson belül megjelenik az inferencia	Egyéb grammatikai vagy lexikai eszköz	Példák	Nyelvspecifikus szakirodalom
komi-zürjén	igen	partikulák	<i>vičmō</i> 'úgy tűnik' <i>völömkō</i> 'bizonyára' <i>taj</i> 'bizonyára, valószínűleg'	–
erza	nem	partikulák	<i>pařak</i> 'esetleg, valószínűleg' <i>ul'ema</i> 'valószínűleg, bizonyára', <i>nat</i> 'nyilván, valószínűleg, bizonyára', <i>mařavi</i> 'hallatszik, érződik, úgy tűnik', <i>nejavi</i> 'látszik, úgy látszik, látszólag'	Kazaeva–Kubitsch–Szeverényi (2023)
moksa	nem	partikulák	<i>bl'saj</i> 'látszólag' <i>nat</i> 'látszólag'	–
hanti	igen	ismereteink alapján kis számú partikula	<i>är</i> 'mintha, bizonyára', <i>tōya</i> 'úgy látszik, valószínűleg'	–
manysi	igen	ismereteink alapján kis számú partikula	<i>nasat'i</i> 'úgy tűnik'	–
nyenyec	igen	ismereteink alapján kis számú partikula	<i>p'ir</i> 'lehet'	–
nganaszan	igen	ismereteink alapján nagy számú partikula	I. 4.1.	Szeverényi (2016) Wagner-Nagy (2019)
szelkup	igen	partikulák	<i>monti</i> 'úgy tűnik' <i>monti mita</i> 'úgy tűnik'	Orlova (2018) Urmancsijeva (2021)

6. táblázat
Példák az inferencia lehetséges kifejezőeszközeire a morfológiai evidencialitáson túl²⁰

²⁰ Abban a kérdésben nem foglalunk állást, hogy a módosítószó ~ határozószó ~ partikula közötti különbségeket megállapítsuk és a határokat meghúzzuk. A táblázat harmadik oszlopában azokra az elemekre utalunk, amelyek nem a morfológia, különösen nem az inflexió részei, hanem önálló elemek. Ezen belül a kategóriájuk, státuszuk eldöntése gyakran vita kérdése egy adott nyelven belül is (vö. [Kugler 2000a](#); [2000b](#)).

4. Három uráli nyelv példája: nganaszan, nyenyec és udmurt

Az alábbiakban három uráli nyelv példáján három leírási és kategorizációs problémát/jelenséget mutatunk be. A nganaszan az uráli nyelvcsalád szamojéd ágába tartozik. Eurázsia legészakibb nyelve, beszélőinek száma kb. 300 (Rosztat 2020). A tundrai nyenyec szintén a szamojéd nyelvek közé tartozik, közeli rokonnyelve a nganaszannak, de vannak természetesen jelentős különbségek a két nyelv között. A két nyenyec nyelvet (tundrai és erdei) összesen körülbelül 25 ezren beszélik Észak-Nyugat Szibériában (Rosztat 2020). Az udmurt a permi nyelvek közé tartozik, lényegesen több beszélővel és forrással rendelkezik. Az udmurtot az Orosz Föderáció európai oldalán, a Volga-Káma vidékén beszélik. A népesség száma 386 ezer fő, a beszélők száma pedig megközelítőleg 268 ezer fő (Rosztat 2020).

4.1. A nganaszan példa

A nganaszan evidencialitás leírása széles körben ismert, Aikhenvald monográfiájában (Aikhenvald 2004) a B4-es típusú evidenciálisrendszerrel bíró nyelvek példaként említi Guszev (később, 2007-ben megjelent) munkája alapján (Guszev 2007). Az aikhenvaldi keretben a B4-es típusú nyelvek (I. 2. és 3. táblázat) – így tehát a nganaszan is – három információtypust jelölnek grammatikai elemmel: a nem vizuális érzékelés és a reportatív evidencia mellett az inferenciális. Wagner-Nagy ezt kiegészíti a spekulatív móddal, amelynek viszont episztemikus jelentéstartalma is van. Az utóbbi kettő az igei inflexió része, az igemódok között tárgyalják, a nem vizuális érzékelés morféma pedig névszói alakot hoz létre, ami a mondatban állítmányként szerepel. Ezek mellett vannak episztemikus igemódok is a nganaszanban (pl. admonitívusz, dubitatívusz, irreális). Az elmondható, hogy e morfológiai jelölők funkcióinak leírása is nagy kihívást jelent, így az episztemikusság és az inferencialitás vizsgálata az utóbbi időkig nem haladta meg a morfológiai eszközök vizsgálatát (pl. Wagner-Nagy (2002), illetve Guszev további munkái az egyes grammatikai jelölőkről, pl. Gusev (2017)). Ugyanakkor számtalan olyan lexikális elem van a nganaszanban, amely episztemikus-inferenciális jelentéssel bír, ezek rendszere, jelentései, különösen az igemódokhoz való viszonyuk, nem tisztázott. Ezeknek az elemeknek a státuszát (jelentését, funkcióit) – mivel a nganaszan esetében leginkább korpuszadatokkal tudunk dolgozni²¹ – a gyűjtések és a lexikográfiai irodalom alapján tudjuk hozzávetőlegesen megadni. Egy részük a korpuszban alacsony számban fordul elő, ami az elem meglétét egyértelműen igazolja, de részletes elemzést nem tesz lehetővé. Ezen elemek bevonása a vizsgálatba már egy teljesen más leírást és rendszert eredményez, mint ami a grammatikai evidencialitás nyomán elterjedt. Wagner-Nagy (2002: 276) már a következő rendszert mutatja be (7. táblázat):

²¹ A szóban forgó korpusz a NSLC (Brykina et al. 2018). Az ebben a tanulmányban szereplő példamondatok is ebből a korpuszból származnak.

Jelentés	Jelölő	Kategória
következtetésen alapuló feltételezés	-HA ₂ TU	inferenciális mód
	-NTURƏKU	spekulatív mód
	<i>ñantid'i</i>	ige ('úgy tűnik')
másodkézből származó információ	-HA ₂ NHU	reportatív mód
	<i>ibahu</i>	partikula (grammatikalizálódott igei alak)
érzékelésen alapuló feltételezés	-munuj + POSS	auditív/nem vizuális érzékelés (nominalizált alak)
	-munəʔ	auditív/nem vizuális érzékelés (adverbiális alak)
inferenciális-episztemikus jelentés ²²	<i>ñendiʔaiʔ</i>	partikula
	<i>əku</i>	
	<i>mintu</i>	
	<i>mintiā ~ mintiāgəni</i>	
	<i>siðirhəbtə</i>	
	<i>n'uu</i>	

7. táblázat

A nganaszan evidencialitás rendszere (Wagner-Nagy 2019: 276)

A táblázat adatai jól szemléltetik, hogy az inferenciának a másodkézből szerzett információt leszámítva több jelölőnél is szerepe van, legyen az igei inflexiók toldalék, ige vagy partikula. Továbbá az is látható, hogy az episztemikus jelentés és az inferenciális jelentés elválasztása egymástól továbbra is kihívást jelent, nem megoldott.

Amit nem tudunk ezek alapján sem egyértelműen megállapítani, az az, hogy az inferenciálisnak és episztemikusnak tűnő elemek (a 7. táblázat alsó hat sorában szereplő partikulák) valóban „csak” inferenciálisok-e, „csak” episztemikusok-e, vagy egyszerre mindkettő. Amit leginkább vizsgálni tudunk, az az előfordulások környezete, mintázatai, és ezekből tudunk következtetéseket levonni. Ilyen mintázat vagy környezet a lexikális elemek egyazon tagmondatban való előfordulása episztemikus és evidenciális módok mellett. A korpuszban a 'probably'/'valószínűleg' jelentéssel kódolt lexémákat²³ tartalmazó mondatokat vizsgáltuk, és azt találtuk, hogy mindössze három esetben fordult elő egyazon mondaton belül inferenciális evidenciális és inferenciális-episztemikus lexéma az 1012 előfordulás közül.²⁴ Az egyik ilyen példa:

- (1) Horəot'əməə-j ɲədi-ʔə-m, timiniā ɲuəd'əə-məni-nə ɲəndiāiʔ tuj-huātu-ʔ.
evenki-PL.ACC lát-PF-1SG most nyom-PROL-1SG talán jön-INFER-3PL
'Evenskikkel találkoztam, most talán a nyomom mentén jönnek.'
(JDH_00_ThreeTents_flkd.179)

²² Az itt felsorolt partikulák jelentése közötti különbséget nehéz meghatározni. Annyi bizonyos, hogy mindegyik a bizonyosság kisebb-nagyobb mértékét fejezi ki, és a 'talán, lehet, valószínűleg' jelentésekhez, ill. a 'biztosan' jelentéshez állnak közel.

²³ Ezek a következők: *əku*-, *mintiā* ~ *mintiāgəni*, *n'uu*, *ɲəndiāiʔ*.

²⁴ Természetesen ez a két jelentés nem mindig különül el teljesen, vagyis van átfedés a két adatcsoport között. A lényeges információ tehát az, hogy az inferenciális-episztemikus lexikális elemek mellett a korpuszban nagyon ritkán találunk evidenciális módot.

Vagyis nem vakmerőség kijelenteni, hogy a vizsgált episztenciális lexémákra jellemző, hogy nem jelennek meg grammatikai evidenciálist tartalmazó mondatban. Továbbá a korpuszban a *n'anditi* '(úgy) tűnik' segédigeként (vagyis amikor a mondat tartalmaz még egy finit alakot) 269 mondatban fordul elő, ennek jele, hogy személyben egyeztetve van, l. (2). A nganaszban a névszói állítmány közvetlenül veszi fel a személyragot, más inflexiós kategóriát a segédige – általában a létige – veszi fel, amely szintén felveszi a személyragot is. Vagyis ebben a mondatban a *n'anditiŋ* értelmezhető segédigeként, vagy akár önálló tagmondatként.

- (2) tənə maŋkaŋku-ŋ n'and-i-ti-ŋ
te szegény-2SG tűnik-PRS-2SG.S
'Szegénynek tűnsz.'

(JSM_090809_Life_nar.161)

Itt is azt tudjuk elmondani, hogy nem jelenik meg a *n'and-i-ti* mellett evidenciális morfémat tartalmazó ige. Sőt szinte kizárólag perfektív aorisztoszban vagy jövő időben áll mellette az ige, és állhat mellette névszói állítmány (l. (2) példa) is. Ez megerősíti, hogy az inferencia vagy múltban történt esemény alapján történik (perfektív), vagy jövőre vonatkozik (becslés, jóslás – jövő idő) (l. részletesen *Szeverényi 2016*). A következő meserészlet a *n'anditi* használatát illusztrálja, amelyben néhány mondaton belül többször is előfordul. A 33. és 40. mondatban perfektív aorisztosz (-ʔə-), a 38. és 42. mondatban jövő idő (-ʔsutə- és -siðə-) szerepel a finit igei állítmányban. A mondatszámozás és az átírás az eredeti forrás szerint van megadva:

- (3) 30. – 31. – 32. – 33. Tatutəki-ʔə-ʔ **n'anditiʔ**. 34. – 35. – 36. – 37. – 38.
Tətirə taharia tuntı mununtu řatu d'a: Miŋgümüni? təʔ četua kuə-ʔsutə-
mu? **n'anditi**. [Kangüčə]. 39. əməʔ taharia řańű? təbtə. 40. Nəŋhuə hűə
tuu-ʔo **n'anditi**. 41. Nańű? təbtə řiindi? řaagəəməni basu?. 42. Taharia
miŋ toli?kə-siðə-mi? **n'anditi**.
(30. Hát, hány nap telik el, hány nap? 31. Egy idő múlva megéheznek [az állatok]. 32. Ezek a kicsik megéheznek, a nagyok elvannak valahogy.) **33. Úgy tűnik, elszegényedtek.** 34. Éppen érkezett a nagy sarki éj a feléhez. 35. Ezek egyenként vadréneket hoznak. 36. Néha semmit sem hoznak. 37. Néha csak azt hozzák messziről, amit korábban elrejtettek. 38. **Azt mondja a róka a társainak: „Hát úgy tűnik, meg fogunk halni. [Valamikor.]** 39. Ezek, a mi barátaink is. **40. Úgy látszik, egy rossz év köszöntött be.** 41. A barátaink is sikertelenül vadásznak. **42. Úgy látszik, mi lopni fogunk.**

(Wagner-Nagy 2002: 232–233,
a korpuszban: KNT_960809_WildAnimals_flkd)

Névszói állítmány mellett főigeként viselkedik, ilyenkor jelen idejű:

- (4) Siti, d'ürakə **n'anditi** tə, maad'a bəli-ðin d'ürakə-tə.
ő nyenyec **tűnik-PRS.[3SG]** hát mert dal-3PL nyenyec-LAT
'Nyenyecnek tűnik, mert a daluk is nyenyec.'

(ChND_080722_TwoFriends_flk.156)

Az alábbi (5) példa azt szemlélteti, hogy a *n'andi-ti* 'úgy tűnik' inferenciális-episztemikus lexéma megjelenhet a reportatív morfológiai evidenciálissal egy elemi mondaton vagy tagmondaton belül, de ez a beszélőnek nem tűnik természetes konstrukciónak: a beszélő csak többszöri nekifutásra találta meg azt a formát, amelybe beleért az információforrás jelzése (hallomás) és az állítás valószínűségének a jelzése.

- (5) *hūaŋkuruə-ʔki-ʔə n'andi-ti i-bahu (...) ŋanaʔsan-əʔ*
 megőrül-RES-PF.[3SG] **tűnik-PRS.[3SG]** **van-REP.[3SG]** ember-PL
munu-bambu-ʔ
mond-REP-3PL

Hūaŋkuruə-ʔki-ʔə /n'anti.../ n'anti-biāŋhi-ðə.

megőrül-RES-PF.[3SG] /tűnik.../ tűnik-REP-3SG.R
 'Megőrült, úgy tűnik, azt mondják... az emberek állítólag beszélnek... megőrült, úgy tűnik... Úgy látszik, hogy megőrült, azt beszélnek.', vagyis 'Úgy látszik, hogy megőrült, azt beszélnek.'

(PED_061023_MyAunt_nar.077-078)

Láttuk tehát, hogy morfológiai evidenciálisok mellett szinte soha nem fordulnak elő episztemikus lexikális elemek. Megfordítva a mintázatkeresés kiindulópontját még a következő kérdés vetődik fel: az inferenciális-episztemikus lexémák mellett milyen igemódok fordulnak elő? Azt látjuk, hogy az igei állítmány vagy kijelentő módban, vagy valamilyen episztemikus igemódban, leginkább irreális módban áll. Az egyértelmű episztemikus jelentést jól példázza az alábbi mondat (6):

- (6) *Tə ŋuʔəj-kəl'it'ə ŋuʔəða-ʔku-t'ə kiðaʔku-ði-n'iʔ mintiāŋeni*
 hát egy-EMPH egy-DIM-EMPH csésze-DST-1PL **lehet**
tətu-ru-hūāāðə-itəʔ ŋuəntəə
ad-PASS-IRR-3PL.R főnök

'A főnök adhatott volna nekünk egy pohárral...'

(TKF_061105_FoxFosterling_flk_s.exs GV, BM 2006)

Vagyis azt mondhatjuk, hogy episztemikus-inferenciális jelentésű lexikális elem jellemzően nem fordul elő morfológiai evidenciális tartalmazó predikátum mellett. A néhány ellenpélda azt mutatja, hogy az ilyen mondatok nem agrammatikusak, de mindenképpen specifikus kontextust kívánnak meg, vagy nem természetesek a beszélő számára.

Mindez azt is jelenti, hogy a nganaszan inferenciális nem, vagy kevésbé episztemikus, mint azok a lexikális elemek, amelyek szintén utalnak következtetési folyamatokra, azaz a morfológiai inferencialitásjelölő alapvetően valamilyen evidencia alapján inferenciával elért információt jelöl (l. a korábban adott szűkebb definíciót), nem a megnyilatkozó episztemikus működésén keresztülli elérést. Ugyanakkor a nganaszan azt is szemlélteti ezzel, hogy az inferencialitás tágabb vizsgálatával – vagyis olyan elemek, szerkezetek bevonásával, amelyek kifejeznek következtetést – az egyes jelölők funkcióit is pontosabban tudjuk leírni. Kétségtelen ugyanakkor, hogy mindez egy komplexebb nyelvi leírást és rendszert eredményez, amely viszont már nehezebben helyezhető vissza a tipológiai diskurzusba, elsősorban az evidencialitásról szóló diskurzusba.

4.2. A tundrai nyenyec példa

A tundrai nyenyec lényegesen jobban dokumentált nyelv, mint a nganaszan. Részben talán ennek is köszönhető, hogy a nyenyec nyelvtani leírások összehasonlítása, különösen ha az elmúlt években megjelent elemzéseket tekintjük át, a kategorizáció egy másik problémájára mutat rá.

Az inferencialitás a nyenyecben – a nganaszhoz hasonlóan – morfológiai jelöléssel rendelkezik, jellemzően az igemód-rendszeren belül tárgyalják. A tundrai nyenyec nyelv igemódokban rendkívül gazdag, ám az igemódok számát a nyelvtanok eltérő módon adják meg. Ennek csak egyik oka az, hogy az evidenciálisokat gyakran, különösen a régebbi leírások, az igemódok között tárgyalják/tárgyalják. A következőkben négy, sokat hivatkozott kategorizációt hasonlítottunk össze:

Hajdú (1989) 10 igemód (az evidenciálisokkal együtt)
Hajdú Péter még nem dolgozott az evidencialitás kategóriájával. Az evidenciálisok, így a következtetést is kifejező szuffixumok igemódként jelennek meg a leírásában.

Salminen (1997) 16 igemód
Salminen hangsúlyozza (1997: 97), hogy a korábbi leírások között ellentmondások vannak kategorizációs és terminológiai szinten egyaránt, és nehéz egy egységes igemód-rendszert felvázolni. Hasonlóan Hajdúhoz, Salminen sem használja sem az *inferenciális*, sem az *evidenciális* terminust, hanem a korábbi szakirodalom által javasolt kategóriákat és elnevezéseket pontosítja.

Burkova (2022) 8 igemód (evidenciálisok nélkül; azokkal együtt 13)
Burkova szételemezhetőnek tartja az evidenciális + (bizonyos) episztemikus módjel kombinációkat. Hozzá kell tenni, hogy az evidenciálisokhoz nem feltétlenül kapcsolódik további módjel, önmagukban is előfordulhatnak.

Nikolaeva (2014) 15 igemód (az evidenciálisokkal együtt)
Nikolaeva alapvetően követi a Salminen-féle felosztást, de több esetben felülírja, és nem indokolja a Salminen által használt terminológiát. Továbbá alapvetően eltér Burkova megközelítésétől: „Ez a leírás eltér az igemódrendszer Burkova (2010) által bemutatott leírásától, ahol az ilyen szuffixumokat általában úgy elemzik, mint amelyek a tényleges mód szuffixumra és az evidencialitás jelölőjére (történetileg participiumra) bonthatók.” [This description differs from the description of the mood system presented in Burkova (2010), where such suffixes are usually analysed as decomposable into the actual mood suffix and the marker of evidentiality (historically a participle)] (Nikolaeva 2014: 85).

Az evidencialitás mint terminus és az evidencialitáson belül kezelt inferenciális típus csak az újabb leírásokban jelenik meg külön kategóriaként, először elsősorban Burkova munkáiban, illetve nála jelenik meg explicit módon az evidenciálisok és az episztemikus igemódok külön kategóriaként való kezelése is. Ahogy az talán érzékelhető, itt két általános leírási problémával állunk szemben, egyfelől a terminológia problémáival, másfelől a kategorizációéval:

a) Terminológia

A nyenyec igemódok „hagyományos” megnevezéseit használja Hajdú, őt követi Salminen. Nikolaeva a megnevezéseket megváltoztatja (ezt ugyan jelzi, de nem mindig indokolja). Burkova funkcionális leírása több esetben felülírja a hagyományos terminológiát, és a funkciót/jelentést rendeli az egyes jelölőkhöz.

b) Kategorizáció

A tundrai nyenyec leírások azt is jól szemléltetik, hogy ha a szinkrón adatokat különböző módon értékeljük a grammatikalizáció szempontjából, az alapvetően módosítja magát az evidenciálisrendszert, illetve ezzel összefüggésben az inferenciális és episztemikus jelentéstartalom is más módon jelenik meg a rendszerben. Mindezt a 8. táblázat szemlélteti és összegzi.²⁵ Esetünkben arról van szó, hogy az elemi evidenciálisok (a 8. táblázat 3–7. sora) Burkova (2022) alapján kapcsolódhatnak approximatívuszhoz vagy probabilitívuszhoz (12–13. sor).²⁶ A *-na/-ta* szuffixum formailag megegyezik a folyamatos melléknévi igenév képzőjével, a *-mi/-wi* pedig a befejezett melléknévi igenév képzőjével. Ezekhez kapcsolódhat az episztemikus módok közül approximatívusz vagy probabilitívusz, a másik három evidenciálishoz vagy csak probabilitívusz, vagy csak approximatívusz. Burkova rendszerében ezek az elemek tehát megjelenhetnek önállóan vagy egymással összekapcsolódva is. Megjelenik emellett még két igenév, amelyek státusza régóta vitatott (l. INFER) jelenik meg.²⁷ (A táblázatban az áttekinthetőség miatt az azonos kategóriákat jelöltük azonos árnyalattal. Szintén az áttekinthetőség miatt nem foglalkozunk az egyes jelölők időbeli megszorításaival.)

²⁵ Az áttekinthetőség miatt az első oszlopban Burkova (2022) alapján adjuk meg az alakokat (mindegyik szerző más alapalakot ad meg, többek között az eltérő transzkripció miatt is). A táblázat további egyszerűsítéseket is tartalmaz, például nem tér ki az időbeli megkülönböztetésre, ami a perfekatív és az imperfektív alakok realizációjában érhető tetten. Az azonos árnyalatú cellák az egymásnak megfelelő szuffixumokat jelölik az egyes munkákban.

²⁶ Probabilitívusz: valószínűségi mód (kb. 'valószínűleg'), szuperprobabilitívusz: megerősítő-valószínűségi mód (kb. 'biztosan, bizonyára') (Hajdú 1989: 64). Burkova (2022: 692) a három episztemikus igemód közötti különbséget a következőképpen határozza meg: a probabilitívusz kognitív forráson alapuló feltételezés, melynek valószínűségi foka relatíve alacsony, az approximatívusz érzékelésen alapuló feltételezés, melynek valószínűségi foka relatíve alacsony, a szuperprobabilitívusz információforrásra nem referáló feltételezés, melynek valószínűségi foka relatíve magas.

²⁷ A táblázat nem tartalmazza Jalava (2014) elemzését, aki számol összetett episztemikus-evidenciális módokkal (mint pl. Nikolaeva 2014), de a participiumi *-mi/-wi* alakot önálló elemként – Salminen (1997)-hez hasonlóan – narratív módnak nevezi, hasonló funkciókat megállapítva, mint Burkova (2022).

szuffixum alakja	Burkova (2022)			Nikolaeva (2014)	Hajdú (1989)	Salminen (1997)
	evidenciális jelentések	episztemikus igemód	komplex alakok jelentése			
-na (-ta)	feltételezés, információforrás hiányának jelzése	+APR	előzetes személyes tapasztalat alapján úgy tűnik, hogy...			
		+PROB	az általános tudás alapján úgy tűnik, hogy...			
-ptsu	kognitív előrejelzés	+PROB	a dolgok jelenlegi állása alapján történő feltételezés szerint az lesz, hogy...	NEC	NEC-OBL	NEC
-manta	érzékelésen alapuló előrejelzés (a beszélő a P előzetes fázisának közvetlen észlelése alapján jósolja meg P-t)	+APR	úgy néz ki, hogy...			
-moʔ / -woʔ	nem vizuális érzékelés, hallomás	+APR	úgy hallom/érezem, hogy úgy tűnik, hogy...	(AUD)	AUD	(AUD)
-mi / -wi	inferencia, mirativitás, hallomás	+APR	úgy néz ki, hogy ... és ez meglepő	INFER		NARR
		+PROB	a dolgok jelenlegi állása alapján feltételezés			
-nake -weke				PROB	IMPF + PROB	IMPF + PROB
					PERF + PROB	PERF + PROB
-bcaki ^o				POT		OBL
-narəxa -rəxawe				APR		APR
				REP		HYPER-PROB
-man ^o ηkɫb'a		SZUPER-PROB	feltételezés	DUB	SZUPER-PROB ²⁸	SZUPER-PROB
-ke		PROB	feltételezés		PROB	
-rɫxa		APR	feltételezés		PROB	

8. táblázat
A tundrai nyenyec evidencialitás rendszere

²⁸ Megerősítő-valószínűségi mód (Hajdú).

Az jól látható a rendszerezésből, hogy a Nikolaeva, Hajdú és Salminen által felvázolt rendszerek nem számolnak az evidenciális (inferenciális) és episztemikus jelentéstartalom összefüggéseivel. Ezeknek a (történetileg) összetett alakoknak minden bizonnyal van inferenciális-episztemikus tartalmuk, hiszen mind az evidenciális, mind az episztemikus igemód jelölője „beleteszi” a saját jelentéstartalmát, ezzel viszont nyitva hagyja azt a kérdést, hogy az evidenciálisok önmagukban (mennyire) episztemikusak. Burkova (2022: 691–696) példáiból itt most csak párat mutatunk meg (sorrendben: 45, 49, 51, 56 – a példamondatok utáni második szám, illetve az átírás is a megadott forrást követi). A magyar mondatjelentések jól szemléltetik az evidenciális és az episztemikus jelentések „összeadódását”:

Csak evidenciális tartalmazó mondat:

- (7) (45)
 pl̩i:-x° n̩'a jib̩'e-mon-ta
 kint-LOC melegszik-EV_{SENS}-POSS.3SG
 'One can feel that it has got warmer outside.'
 ('Lehet érezni, hogy odakint melegebb lett.')
- (8) (49)
 pidu₂ niertʃurkɫna xəə:-wi-ʔ₁ s'aj-du₂ jed° tɫmna
 3PL nemrég indul-EV_{INF}-SBC.3PL tea-GEN.POSS.3PL fazék még
 xɫns̩'e-wɫdawej
 kihűl-ABE.PTCP.SBC.3SG
 'They left not long ago. Their teapot is still warm.'
 ('Nemrég mentek el. A teáskanna még meleg.')

Evidenciális+episztemikus mód:

- (9) (51) evidenciális + probabilitívusz
 jir̩'i sɫʃ xɫn̩'i-me-ki tjedalx° na
 öregember nagyon átfagy-EV_{INF}-PROB.SBC.3SG még_{most} is
 jali
 reszket.SBC.3SG
 'The old man must have got pretty frozen – he is still shivering.'
 ('Az öregember eléggé átfagyhatott – még mindig reszket.')
- (10) (56) evidenciális + approximatívusz
 tjiki° pidu₂ sowxoz-u₂ tamal̩ɫkɫna Rosʃia
 az 3PL szovhoz²⁹-NOM.POSS.3PL akkor Oroszország
 ηæ:-da-ɫɫxa-sʃ°
 van-EV_{PRSEM}-APRX-SBC.3SG.PST
 '(When I was young I worked in a state farm.) That state farm seemed to be called „Russia” (i.e. I heard that it was called „Russia”, but I'm not sure).'
 '(Fiatal koromban egy állami gazdaságban dolgoztam.) Úgy tűnt, hogy azt az állami gazdaságot „Oroszországnak” hívták (vagyis: Úgy hallottam, hogy „Oroszországnak” hívták, de nem vagyok benne biztos).'

²⁹ Az állam birtokában levő mezőgazdasági nagyüzem a Szovjetunióban.

A tundrai nyenyec kapcsán – gondolva az előzőekben elemzett nganaszanra –, meg kell jegyezni, hogy ez még mindig csak a morfológiai elemeknek, különösen az igemódok leírásának a problematikája. Azzal nem foglalkozik a szakirodalom, hogy vannak-e olyan lexikális elemek (pl. partikulák, határozószók/módosítószók), amelyeknek inferenciális-episztemikus jelentésük van, és hogy ezek funkciói milyen disztribúcióban vannak az igemódokkal. Előzetes lexicográfiai vizsgálataink azt mutatják, hogy a nyenyecben a nganaszanhhoz képest kevesebb inferenciális-episztemikus jelentésű lexéma található. További vizsgálatot igényel, hogy e két jelenség – vagyis az evidenciálisok és episztemikus módjelek kombinálhatósága és az inferenciális-episztemikus jelentésű lexémák száma és gyakorisága – között van-e összefüggés. Hipotézisünk szerint mind a két – nganaszan és tundrai nyenyec – esetben az feltételezhető, hogy az evidenciálisok (ideértve az inferenciálisokat is) önmagukban nem episztemikusak. A nganaszan esetében inkább azt figyelhetjük meg, hogy az evidenciális tartalmazó állításhoz nem kapcsolódik az episztemikus viszony/attitűd kifejezése, ezért a nyelv gazdagabb lexikális elemekben, amelyek az episztemikus viszonyt hozzáférhetővé teszik. A nyenyec esetében az episztemikus tartalom az igei inflexióban jelenik meg, és kombinálódik az evidenciálissal.

4.3. Az udmurt példa

Az udmurtban az inferencia kifejezése legfőképp az indirekt evidencia jelölésének leírásakor jelenik meg (Leinonen–Vilkuna 2000; Siegl 2004; Szabó 2022; Kubitsch 2023). Viszont, ahogyan korábban is szerepelt (l. 3.1.), azokban a nyelvekben, amelyekben az evidencialitás és így az inferencialitás morfológiai eszközök révén is kifejezhető, a leírások jellemzően eltekintenek a lexikális elemek, szerkezetek vizsgálatától. Így jelen alfejezet célja, hogy az udmurt nyelvben további olyan elemeket mutasson be, melyek az inferencia kifejezésében megjelenhetnek, rávilágítva ezzel arra, hogy korlátozó az inferenciát pusztán az indirekt evidenciális egyik funkciójaként vizsgálni azokban az uráli (és természetesen más) nyelvekben, melyekben az indirekt evidenciatípus kifejezése mellett nincs elkülönülten kezelhető morfológiai inferenciajelölés, hanem az inferencia a közvetett evidencia tartományának, azaz egy tágabb indirekt evidenciális jelentésnek a „része”. Emellett szeretnénk egy olyan kategorizációs rendszert felvetni, melyben az inferencia grammatikai és lexikai kifejezőeszközei egységes, elsősorban funkcionális szempontok mentén kezelhetők.

A felvetés egyrészt Plungian (2001; 2010) rendszerezésére, másrészt Vilkki (2010) kategorizálására épül (l. 2.2.). Ezekben részben megjelennek P esemény és a megnyilatkozási perspektíva viszonyának szempontjai (tehát, például, hogy egyidejű vagy retrospektív következtetésről van-e szó). Emellett a 2.2-es pontban azt is láthattuk, hogy a következtetés kiindulópontja is szerepet játszik az egyes felosztásokban, tehát, hogy valamilyen észlelhető, kézzelfogható bizonyítékon alapul-e az inferencia, vagy a megnyilatkozó korábbi tudásán, valószínű érvelésén. Ez a különbségtétel nem csupán Plungiannál (2001; 2010) és Vilkinél (2010) jut szerephez, hanem szinte minden kategorizációban elkülönül, amely a következtetést az evidenciatípusok közé sorolja.

Meglátásunk szerint a P esemény és a megnyilatkozási perspektíva viszonyának együttes figyelembevételét érdemes következetesen érvényesíteni a kategorizáció során, mivel adataink azt mutatják, hogy a jelölők, stratégiák eltérnek ebben a

tekintetben. A következtetés kiindulópontjának szempontjából pedig elsősorban azt szükséges elkülöníteni, hogy van-e elérhető evidencia, amelyen a következtetés alapul, vagy elsősorban okfejtésről van szó (szükség szerint természetesen ez is tovább osztható egy részletes, a pontos információforrást is figyelembe vevő rendszerre). A következtetés alapjául szolgáló evidencia meglétének ténye a megnyilatkozó episztemikus támogatását is meghatározhatja. Természetesen nem feltételezünk diszkrét határokat – lehetséges, és a példáink között is ismertetünk olyan esetet (l. (12), melyben a megnyilatkozó egy észlelhető evidenciát és korábbi tudását egyszerre használja a következtetés megalkotásakor –, ugyanakkor az egyes nyelveket szemlélve az figyelhető meg, hogy az evidencia meglétének vagy hiányának jelentősége van a nyelvi jelölésben is (vö. finn: Kittilä (2024), erza: Kazaeva-Kubitsch-Szeverényi (2023), nyenyec: Burkova (2022)). Így mindezek alapján az alábbi felosztást (l. 9. táblázat) javasoljuk, melynek alkalmazását a 4.3.5.-ben az udmurt példáján keresztül szemléltetjük.

P a beszéidő előtt		P a beszéidővel egyidejű		P a beszéidő után	
van elérhető evidencia	nincs elérhető evidencia	van elérhető evidencia	nincs elérhető evidencia	van elérhető evidencia	nincs elérhető evidencia

9. táblázat
Az inferencia típusainak lehetséges osztályozása

Úgy gondoljuk, hogy ez, vagy egy ehhez hasonló funkcionális felosztás alkalmas arra, hogy a lexikális és grammatikai elemeket egy modellben kezelje. Ez azért fontos, mert az uráli áttekintések ettől eltérnek: alapvetően formai szempontok alapján kategorizálnak, az inferencialitást pedig szinte csak a grammatikai evidencialitáson belül kezelik. Például az udmurt szempontjából az időbeli viszonyokat is érvényesítve ez a kategorizáció már jól meg tudja mutatni, hogy az indirekt evidenciális alkalmas a következtetés kifejezésére, de csak múltbeli tényállásra vonatkoztatva, mivel a morfológiai evidenciális fuzionált a morfológiai múlt idővel. Így a jövőre vonatkozó inferencia esetén ez a jelölő már nem alkalmazható.

A 10. táblázatban szerepelnek a leíró nyelvtanokban szereplő nyelvi jelölők, melyeknél megjelenik a következtetés (és ezzel egyidőben gyakran az episztemikus tartalom is) mint funkció. Emellett a táblázatban helyet kap Teptiuk (2019), aki az udmurt kvotatív indexeket vizsgálva állapított meg inferenciális funkciót egyes elemeknél. A lista minden bizonnyal nem kimerítő, és az oroszról átvett elemeket nem tartalmazza. A táblázatban szerepel továbbá a szófaji kategorizáció, illetve az, hogy a szakirodalomban milyen funkciót társítanak az egyes jelölőkhöz.³⁰ Annak ellenére, hogy a következtetés kifejezése mint lehetséges funkció megjelent a partikulák leírásában, tudomásunk szerint senki nem kísérelte meg ezeket a funkciókat egy egységes szempontrendszer szerint sorra venni, másrészt az sem merült fel, hogy ezeket az evidencialitás, vagy akár tágabban, az episztemicitás területén belül kellene kezelni.

³⁰ Az egyes jelentések, funkciók megadása mellett a szófaji kategorizáció is erősen problematikus, ami tovább nehezíti az egyes munkák közti összevetést.

	Szófaji kategorizáció	GSUJ 1962	Tyimerhanova (2011)	Winkler (2011) ³¹	Teptiuk (2019)
indirekt evidenciális	morféma (igeidő)	eredmény hangsúlyozása, szemtanúság hiánya, értesülés	nemszemtanúsági múlt (eredmény, értesülés)	befejezettség, eredmény (evidenciális árnyalat)	-
<i>leša</i> 'látszólag, nyilván, valószínűleg, talán, úgy látszik' ³²	modális partikula	feltételezés, következtetés, vélekedés	feltételezés	módosítószó- feltételezés	-
<i>dyr</i> '1. talán, valószínűleg, hihetőleg; 2. bizony, hiszen'	modális partikula	beszélő bizonyosságát fejezi ki	feltételezés	kétértelműség	-
<i>olo</i> 'lehet, valószínűleg, talán'	modális parti- kula (választó kötőszó)	feltételezés, következtetés, vélekedés	feltételezés	módosítószó bizonytalanság	-
<i>iske</i> 'tehát, következésképp' ³³	modális partikula	következtetés (bizonyíték, érvelés alapján)	-	egyéb partikula 'is' jelentés	-
<i>kad</i> 'olyan ... mint, úgy ... mint, szinte, akárcsak'	modális parti- kula (hasonlí- tó kötőszó)	feltételezés, bizonytalanság, valószínűsítés	bizonytalanság	módosítószó feltételezés	-
<i>pe</i> 'úgymond, azt mondja <függőbeszéd idézőskor>, azt mondják'	partikula	idézés	-	idézés, általános értesülés	idézés, általános értesülés következtetés
<i>sōdske</i> 'úgy tűnik'	modális szó (érzékelés- igéből)	feltételezés (bizonytalan)	bizonytalanság, vélekedés	-	-
<i>adske</i> 'úgy látszik'	modális szó (érzékelés- igéből)	feltételezés (valamivel bizonyosabb)	bizonytalanság, vélekedés	-	-
<i>luoz</i> 'lesz, lehet'	modális szó (létige fut.3sg alakja)	feltételezés (bizonyosabb)	bizonytalanság, vélekedés	-	-
<i>vyl'dy</i> 'lehet, lehetséges, úgy látszik, bizonyára'	modális szó ³⁴	enyhe kételke- dés, valószínűsít- és bizonyíték alapján	bizonytalanság, vélekedés	-	-

10. táblázat

Következtetést kifejező nyelvi elemek az udmurtban

Jelen tanulmány keretén belül nem áll módunkban, nem is célunk elemezni a fenti táblázat minden elemét. A továbbiakban néhány jelölő fontosabb, témánk

³¹ Nem ír le funkciót, csak német jelentéseket ad meg.

³² A partikulák jelentése Kozmács (2002) szótára alapján szerepel.

³³ A partikula magyar fordítása (Kozmács 2002 alapján) 'azaz, ebben az esetben' nem adja vissza a következtetésre vonatkozó használatát, így itt a jelentés az orosz fordítás alapján adjuk meg: значит 'tehát, következésképpen'; стало быть 'tehát, következésképpen' (<https://udmcorpus.udman.ru/dictionary>).

³⁴ Érdekesképp megemlíthető, hogy a *vyl'dy* 'lehet, lehetséges, úgy látszik, bizonyára' szó etimológiáját a létige harmadik személyű indirekt evidenciális alakjának – *vylem* – és a *dyr* '1. talán, valószínűleg, hihetőleg; 2. bizony, hiszen' szavak egybeolvadásával magyarázzák, tehát *vylem dyr* > *vyl'dy* (Kibargyina 2011: 394).

Jellemző, hogy az indirekt evidenciális inferenciális használata során egyéb, következtetést kifejező elemek is megjelennek, melyek gyakran episztemikusak is, mint például a *leša* 'talán, valószínűleg, látszólag' vagy *olo* 'lehet, valószínűleg', *dyr* '1. talán, valószínűleg, hihetőleg; 2. bizony, hiszen'. A módosítószók használata kifejezi, hogy a tapasztalat és annak kiértékelése között nagyobb a mentális távolság (vö. Kugler 2015: 49), ezenfelül a szubjektívizációt is erősíti, mivel jelzi, hogy az adott következtetés a megnyilatkozó értelmezése. A (13) példa kontextusában a beszélőről és testvéréről gyermekkorukban az édesapjuk sok fényképet készített, melyeket ő maga hívott elő. Viszont a beszélő első osztályos korában készült képek már nincsenek előhívva, csak a filmek vannak meg. Ez a megfigyelés szolgál a beszélő következtetésének alapjául, míg a *vyldy* 'lehet, lehetséges, úgy látszik, bizonyára' a tapasztalat kiértékelésének bizonyosságára vonatkozik.

- (13) So dyr-ly papa-je-len in'teres-ez foto-jen
 az idő-DAT apa-POSS.1SG-GEN érdeklődés-POSS.3SG fotó-INS
 vyry-ny byr-em vyldy.
 foglalkozik-INF elfogy-EV.PST[3SG] úgy_látszik
 'Úgy tűnik, hogy apámnak addigra már megcsappant az érdeklődése a
 fotózás iránt.'

(kepics.tumblr.com,³⁶ utolsó látogatás: 2020. 01. 06.)

A (14) példában a megnyilatkozó egy filmrendezővel beszélget, aki elmondja, hogy egy film forgatása közben az idősek sokat meséltek neki Sztálinról, valamint hogy nagyon félték, amikor meghalt, mert nem tudták, mi lesz az országgal. A megnyilatkozó következtetését az elhangzottak alapján vonja le, melyet az indirekt evidenciális mellett az *íske* 'tehát, következésképpen' elemmel is jelöl.

- (14) Staľin-tek ad'ami-os strana-zes u-g adž-o
 PN-CAR ember-PL ország-ACC.POSS.3PL NEG.PRS-3 lát-3PL
 űni vyl-em, íske.
 már van-EV.PST[3SG] tehát
 'Tehát az emberek nem látták már az országukat Sztálin nélkül.'

(marjamoll.blogspot.ru, 2015. 02. 17.; utolsó látogatás: 2024. 09. 03.)

Viszont mivel az udmurtban a paradigma indirekt evidenciális funkciója elválaszthatatlan a múlt időtől, csak az olyan típusú inferencia kifejezésére alkalmas, amelyben a kikövetkeztetett P propozíció megelőzi a beszédidőt.

4.3.2. A *pe* kvotatív partikula inferenciális használata

Bartens (2000: 321) alapján a *pe* partikula funkciója annak jelzése, hogy az elhangzott információ (értesülés), pontosabban a tudósított diskurzusszegmens (*reported discourse*) a tényleges megnyilatkozótól eltérő, tudatos forráshoz tartozik. A partikula használatakor perspektívaváltás is történhet, mint a (15) példában, de ez nem szükségszerűen van így minden esetben. A (15) példa az előző pontban szereplő (14) példa előzménye.

³⁶ Ez a típusú platform nem jelzi a bejegyzés dátumát, illetve a blog ma már nem elérhető.

- (15) Staĭn šarys pereš tros vera-l'l'a-z.

PN PP öreg sok mond-FRQ[PST]-3SG

Kylšaryš, mi, **pe**, so-je tuž gaža-škom val.például mi **quot** ő-ACC nagyon tisztel-PRS.1PL van.PST

'Sztálinról az öreg sokat beszélt. Például, hogy nagyon tisztelték őt.'

(szó szerint: mi, PE, nagyon tiszteltük őt)

(marjamoll.blogspot.ru, 2015. 02. 17.; utolsó látogatás: 2024. 09. 03.)

A partikulának emellett modális használata is van, diskurzusjelölőként kifejezheti a beszélő részleges episztemikus támogatását (Leinonen 2000: 420; Teptiuk 2019: 111–119). Teptiuk (2019) vizsgálata alapján az evidenciátípusok közül a reportatív és az inferenciális használat figyelhető meg. A *pe* partikula inferenciális értelmű használata során mindig rendelkezésre áll valamilyen vizuális evidencia, mely a következtetés alapjául szolgál (Teptiuk 2019: 118). A (16) példában (ibid.) a megnyilatkozó egy Facebook eseménynél látja, hogy egy barátja részt vesz rajta, és ennek alapján következtet arra, hogy a barátja szórakozni megy.

- (16) tusovat'sja kari-šky-ny myn-o-d=a,
- pe**
-
- bulizik-INF csinál-FRQ-INF megy-FUT-2SG=Q
- quot**
-
- 'Partizni mész, mi?'
- ³⁷

(facebook.com; Teptiuk 2019: 118)

A fenti kategorizációt alapul véve, amennyiben rendelkezésre áll valamilyen elérhető evidencia, a *pe* kvotatív partikula kifejezheti az inferenciát, pusztá okfejtés esetén azonban nem.

4.3.3. A *leša* 'látszólag, nyilván, valószínűleg, talán, úgy látszik' és a *dyr* '1. talán, valószínűleg, hihetőleg; 2. bizony, hiszen' partikulák az evidencia kifejezésében

A *leša* 'látszólag, nyilván, valószínűleg, talán, úgy látszik' és a *dyr* '1. talán, valószínűleg, hihetőleg; 2. bizony, hiszen' jól illusztrálják, amikor két episztemikus-inferenciális kifejezés használatát a következtetés alapjául szolgáló evidencia megléte és hiánya szervezi: mindkét elem vonatkozhat a múltra, jelenre vagy a jövőre irányuló tényállások kikövetkeztetésére, de a *leša* partikula használata akkor megfelelő, ha valamilyen evidencia (általában, de nem kizárólag kézzelfogható) szolgál a következtetés alapjául, míg a *dyr* elem a megnyilatkozó szubjektív vélekedését, okfejtését hangsúlyozza. A partikulák használatában mutatkozó különbséget az alábbi mondat két változata mutatja be.

- (17) Sveta izy-ny vyd-i-z ní,
- leša**
- .
-
- PN alszik-INF lefekszik-PST-3SG már
- ügy_látszik**
-
- 'Úgy látszik, Szveta már lefeküdt aludni.'

(saját példa)

Az anyanyelvi adatközlő szerint a fenti mondat esetén látjuk Szveta házát, például, hogy az ablakok el vannak sötétítve, és ez alapján következtetünk arra, hogy Szveta már lefeküdt aludni. A (18) példában a *dyr* partikula használata során a beszélő csak feltételezi, hogy Szveta már alszik, például mert már késő van.

³⁷ A fordításban Teptiuk (2019: 118) alapján utókérdés szerepel, de az udmurt nyelvű megnyilatkozás mondatállása nem ismert.

- (18) Sveta izy-ny vyd-i-z ní, **dyr.**
 PN alszik-INF lefekszik-PST-3SG már **valószínűleg**
 'Valószínűleg Szveta már lefeküdt aludni.' (saját példa)

4.3.4. *Érzékelésigék episztemikus inferenciális használata: šödske 'ügy tűnik', adske 'ügy látszik'*

A *šödske* 'ügy tűnik' és az *adske* 'ügy látszik' kifejezések érzékelésigék, előbbi a *šödiškyn* 'érezdik', utóbbi az *adžiškyn* 'látszik' ige jelen idejű, egyes szám harmadik személyű alakja.³⁸ A modális szavak a múltra és a jelenre kikövetkeztetett tényállások esetén használhatók, de adataink alapján a jövőre nem vonatkozhatnak. Meg kell jegyezni, hogy az *adske* modális szó kapcsán a szakirodalom szerint nagyobb mértékű a beszélő episztemikus támogatása (GSUJ 1962: 369), illetve inferenciális használata esetén jellemző, hogy a következtetéses valamilyen vizuális tapasztalat kiértékelésén alapul. Ez természetesen a lexéma eredetének fényében nem meglepő. A (19) példában a beszélő egy kis faluba érkezve megpillantja az első házat. Látja, hogy a ház takaros, az ablakkeret díszített, illetve a háznak előkertje is van, és ebből arra következtet, hogy a ház nem lakatlan.

- (19) Šin šor-amy soku ik jöt-i-z gurt-e
 szem közép-ILL.POSS.1PL akkor PTC ötlük-PST-3SG falu-ILL
 pyr-on-yš nyryš-eti-jez korka: žikyť,
 bemegy-NMLZ-ELA először-ORD-DET ház takaros
 na'ičnik-jos-yn, pa'isadnik-en.
 díszes_keret-PL-INS előkert-INS
Adske – korka kužo-tem övöl.
látszik ház gazda-CAR NEG
 'Rögtön a szemünkbe is ötlött a falu eleji első ház: takaros, díszes
 ablakkeretekkel, előkerttel. Látszik, hogy a ház nem lakatlan.'
 (Udmurt corpora,³⁹ főkorpusz, Idnakar folyóirat, 2013. 09. 19.;
 utolsó látogatás: 2024. 09. 03.)

Az alábbi példa azonban arra enged következtetni, hogy az *adske* 'ügy látszik' modális szó nem csupán vizuális evidencia esetén használható: a szóban forgó személy beszéde alapján következtetnek a származására. A példa az Udmurt corpora közösségimédia-bejegyzéseket tartalmazó alkorpuszból származik, de sajnos bővebb kontextus nem áll rendelkezésre. Így nem tudható, hogy beszéd alatt tényleges beszédet érthetünk, vagy esetleg az írott szöveget nevezték metonimikusan beszédnek. Mindenesetre a beszéd komplex kiértékeléséről van szó, melyben a következtetés kiindulópontjaként megjelenik a szóban forgó személy beszédmódja, illetve szerepet kap a megnyilatkozó tudása is (ti. aki így beszél, az egy adott származású ember).

³⁸ A *šödske* és az *adske* alakja rövidült, az irodalmi nyelv alapján az egyes szám harmadik személyű, jelen idejű igealak *šödiške* 'érezdik', valamint *adžiške* 'látszik' lenne. A nyelvtanok (l. 10. táblázat) önálló modális szóként listázzák őket.

³⁹ Az Udmurt corpora (Arkhangelskiy 2019) egy fő- és két alkorpuszból áll. A főkorpusz, mely javarészt sajtó- és blogszövegekből, illetve az Új Testamentum udmurt fordításából épül fel, 9,57 millió tokent tartalmaz. Az egyik alkorpusz a közösségi médiáról származó bejegyzésekből áll, és 2,66 millió udmurt nyelvű tokent tartalmaz. A másik alkorpusz 11 ezer szövegszavas, hanganyagot is magába foglal, és elsősorban a dialektális nyelvváltozatot reprezentálja.

- (20) Verašk-em-ez-ja ik **adske** gof'yk
 beszéd-NMLZ-POSS.3SG-ADV PTC **látszik** puszta
 proľetarij-jos-len pušjet-ez šuysa.
 proletár-PL-GEN sarj-POSS.3SG hogy
 'A beszédén is látszik, hogy egyszerű proletárok sarja.'

(Udmurt corpora, közösségimédia alkorpusz)

A *šödske* 'úgy tűnik' elem komplexebb tapasztalat kiértékelésekor is használható, nem kapcsolódik szorosan a vizuális érzékeléshez: a (21) példában a járás vezetősége arra kéri a lakosságot, hogy viseljék el a híd- és útépitéssel járó kellemetlenségeket (zaj, kosz, terelés). Az emberek viszont panaszkodnak a koszra, a zajra, telefonon hívják a vezetőséget, és leveleket írnak. Mindezek alapján a beszélő megállapítja, hogy az embereknek nincs kedvük elviselni a kényelmetlenséget.

- (21) No kalyk-len čik no čida-m-ez ug
 de nép-GEN egyáltalán PTC elvisel-NMLZ-POSS.3SG NEG.3
 poty, **šödske**.
 akar.SG.CNG **úgy tűnik**

'De úgy tűnik, hogy az emberek egyáltalán nem akarják elviselni.'

(Udmurt corpora főkorpusz, Idnakar folyóirat, 2017. 06. 23.;
 utolsó látogatás: 2024. 09. 03.)

4.3.5. Az inferencia típusainak kifejezése az udmurtban

A 11. táblázat a fentebb bemutatott morfológiai és lexikai elemeket foglalja össze az általunk korábban javasolt szempontok alapján. A táblázatban megjelenő szempontok mellett vizsgáltuk a jelölők együttes előfordulását (vö. (13) és (14) példa), illetve a jelentések megállapításában a nyelvi környezet és a diskurzus szerveződését is figyelembe vettük. Látható, hogy az inferencia típusainak kifejezése eltérő módon oszlik meg az egyes vizsgálati elemek között. Meglátásunk szerint a lenti táblázat kiindulópontként szolgálhat az inferencia nyelvi realizációjának kifinomultabb elemzéséhez.

P viszonya beszédidőhöz	megelőzi		egyidejű		követi	
	van	nincs	van	nincs	van	nincs
indirekt evidenciális	✓	✓	–	–	–	–
pe kvotatív partikula	✓	–	✓	–	✓	–
leša 'látszólag, nyilván, valószínűleg, talán, úgy látszik'	✓	–	✓	–	✓	–
dyr 'talán, valószínűleg, hihetőleg'	–	✓	–	✓	–	✓
adske 'úgy látszik'	✓	–	✓	–	–	–
šödske 'úgy tűnik'	✓	–	✓	–	–	–

11. táblázat

Az inferencia típusainak kifejezése az udmurtban

5. Összegzés

Tanulmányunkban az inferencialitás kategóriája kapcsán megjelenő definíciós és leírói problémákat jártuk körbe, melyek nem csupán az uráli nyelvek kapcsán, hanem a tipológiában általánosan is jellemzőek. A három részletesebben ismertetett nyelven keresztül illusztráltuk, hogy ezek a problémák miként manifesztálódhatnak, ha az egyes nyelvek inferencialitásáról számot kívánunk adni. A nganaszan és az udmurt nyelv példája elsősorban azt szemléltette, hogy az inferencialitás pusztán morfológiai evidencialitáson belüli kezelése kizáró, nem tud számot adni a lexikális elemekről és partikulákról. Emellett a morfológiai és nem morfológiai elemek együttes működése is a jelölők önálló jelentésétől eltérő értelmezéseket eredményezhet – ugyanis a lexikális jelölők is hozzátartoznak a közös tudás alakításának nyelvi megoldásaihoz, sőt a morfológiai jelölőkkel való együttes működésük vagy épp eltérő környezetük is megszerezhető mintázatokat rajzol ki. A nganaszan emellett jól mutatta, hogy amennyiben egyéb nyelvi elemeket is figyelembe veszünk az inferencialitás kifejezése kapcsán, úgy a grammatikai részrendszerek leírása is erősen módosul: egy, a tipológiába könnyen beilleszthető, de leegyszerűsítő evidenciajelölő rendszer helyett a kifejezőeszközök olyan készlete táruul fel, amelyet már egyáltalán nem egyszerű a tipológia megszokott keretrendszerén belül értelmezni. A tundrai nyenyec példáján azt mutattuk be, hogy egyazon nyelv eltérő preconcepcióval történő elemzése (ti. ebben az esetben az egyes szuffixumok grammatikalizációs fokának megítélése) egymástól eltérő rendszerezést és funkcionális leírást eredményez, ami jelen esetben az inferenciális jelentést kifejező kötött morfémák eltérő megítélésében jelentkezik. Ennek kapcsán olyan kategorizációs szempontot javasoltunk, amellyel a morfológiai és lexikális elemek funkcionális szempontból egységesen kezelhetők. Ezt a modellt, az adatok elérhetősége és értelmezhetősége (nagyobb rendelkezésre álló adatmennyiség, hozzáférhető anyanyelvi kompetencia) miatt, az udmurt nyelv példáján mutattuk be.

Természetesen továbbra is számolni kell azokkal a problémákkal, amelyek általánosságban megjelennek a funkcionális-szemantikai kategóriák leírásakor (hiányos és eltérő mértékű leírások, pl. az elsődleges és másodlagos funkciók feltárása), formai és funkcionális szempontok összemosása vagy a grammatikalizáció mértékének ismerete (illetve annak hiánya). Kérdés tehát, hogy van-e megoldás arra, hogy az inferenciális jelenségeket módszerben, leírásban, terminológiában egységes keretben tudjuk vizsgálni. Természetesen lehet törekedni egy ideális modellre, amely funkcionális (szemantikai, pragmatikai) megközelítést jelent, mi magunk is erre törekedtünk, ám ennek számos korlátja van, különösen az összehasonlíthatóság szempontjából (vö. [Haspelmath 2010](#)). Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy tapasztalunk előrelépést az uráli nyelvek evidencialitásának, inferencialitásának komplexebb, alapvetően funkcionális megközelítésű leírásában, az összevethető kategóriák kialakításában (a nyelvileg leképezett műveletek mentén). Ilyen példaként említhetjük a nyenyec kapcsán [Burkova \(2022\)](#), a szelkup esetében [Orlova \(2018\)](#), a nganaszban [Szeverényi \(2016\)](#), [Wagner-Nagy \(2019\)](#) és az udmurtban [Kubitsch \(2023\)](#) munkáit.

Rövidítések

1	első személy	IRR	irreális mód
2	második személy	LAT	latívusz
3	harmadik személy	NARR	narratív mód
ACC	tárgyeset	NEC	neccszív
ADV	adverbiális	NEG	tagadás
APR	approximatívusz	NMLZ	névszóképző
CAR	fosztóképző	OBL	obligatívusz mód
CNG	konnegatív	OPT	optatívusz mód
DAT	datívusz	ORD	sorszámnévképző
DET	determinatív	PERF	perfektív particípium
DIM	kicsinyítőképző	PF	perfektív aorisztosz
DST	desztinatív	PN	tulajdonnév
DUB	dubitatívusz mód	PL	többes szám
ELA	elatívusz	PASS	passzív képző
EMPH	emfatikus elem	POSS	birtokos személyrag
EV _{INF}	inferenciális evidenciális (nyenyec)	POT	potenciális mód
EV _{PRSEM}	preszumptív evidenciális (nyenyec)	PP	névutó
EV.PST	indirekt evidenciális múlt idő	PROB	probabilitívusz mód
EV _{SENS}	érzékeléses evidenciális (nyenyec)	PROL	prolatívusz
EXCL	indulatszó	PRS	jelen idő
FUT	jövő idő	PST	múlt idő
FRQ	gyakorító képző	PTC	partikula
GEN	birtokos eset	PTCP.ACT	aktív particípium
HIPERPROB	hiperprobabilitívusz mód	Q	kérdő klitikum
ILL	illatívusz	QUOT	kvotatív
IMPF	imperfektív particípium	R	reflexív-mediális ragozás
INE	inesszívusz	REP	reportatív evidenciális
INF	infinitívusz	RES	rezultatív igeképző
INFER	inferenciális	SBC	szubjektív konjugáció (nyenyec)
INST	insztrumentális	SG	egyes szám
		SUPERPROB	szuperprobabilitívusz mód

Hivatkozások

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2004. *Evidentiality*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Aikhenvald, Alexandra Y. (szerk.) 2018. *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford; New York: Oxford University Press.
[doi:10.1093/oxfordhb/9780198759515.001.0001](https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.001.0001).

- Arkhangelskiy, Timofey 2019. Corpora of social media in minority Uralic languages. In Tommi A. Pirinen – Heiki-Jaan Kaalep – Francis M. Tyers (szerk.) *Proceedings of the Fifth International Workshop on Computational Linguistics for Uralic Languages*. Tartu: Association for Computational Linguistics. 125–140.
- Auwera, Johan van der – Vladimir A. Plungian 1998. Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2/1:79–124. doi:10.1515/lity.1998.2.1.79.
- Bartens, Raija 2000. *Permiläisten kielten rakenne ja kehitys*. (MSFOu 238) Helsinki: Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia.
- Bradley, Jeremy – Gerson Klumpp – Helle Metslang 2022. Tense-Aspect-Mood (TAM) and evidentials. In Marianne Bakró-Nagy – Johanna Laakso – Elena Skribnik (szerk.) *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. (Oxford Guides to the World's Languages) Oxford; New York: Oxford University Press. 904–923.
- Brugman, Claudia M. – Monica Macaulay 2015. Characterizing evidentiality. *Linguistic Typology* 19/2:201–237. doi:10.1515/lingty-2015-0007.
- Brykina, Maria – Valentin Gusev – Sándor Szeverényi – Beáta Wagner-Nagy 2018. Nganasan Spoken Language Corpus (NSLC). Archived in Hamburger Zentrum für Sprachkorpora. Version 0.2. Publication date 2018-06-12. <http://hdl.handle.net/11022/0000-0007-C6F2-8>. doi:10.25592/UHHFDM.11121.
- Burkova, Svetlana 2010. Краткий очерк грамматики тундрового диалекта ненецкого языка (по материалам говором, распространенных на территории Ямало-Ненецкого автономного округа). In Н. Б. Кошкарёва (szerk.) *Диалектологический словарь ненецкого языка*. Екатеринбург: Баско. 180–349.
- Burkova, Svetlana 2022. Nenets. In Marianne Bakró-Nagy – Johanna Laakso – Elena Skribnik (szerk.) *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. (Oxford Guides to the World's Languages) Oxford; New York: Oxford University Press. 674–708.
- Bybee, Joan L. – Revere D. Perkins – William Pagliuca 1994. *The Evolution of Grammar: Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Csúcs, Sándor 1998. Udmurt. In Daniel Abondolo (szerk.) *The Uralic Languages*. London; New York: Routledge. 276–304.
- Faller, Martina 2002. *Semantics and Pragmatics of Evidential in Cuzco Quechua*. PhD disszertáció. Stanford: Stanford University.
- Gusev, Valentin 2017. On the etymology of auditive in Samoyedic. *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 41:131–152.
- Guszev, Valentin [В. Ю. Гусев] 2007. Эвиденциальность в нганасанском языке. In В. С. Храковский (szerk.) *Эвиденциальность в языках Европы и Азии. Сборник статей памяти Н. А. Козинцевой*. Санкт-Петербург: Наука. 415–444.
- Haan, Ferdinand de 2001. The place of inference within the evidential system. *International Journal of American Linguistics* 67/2:193–219. doi:10.1086/466455.
- Hajdú Péter 1989. *Chrestomathia Samoiedica*. Budapest: Tankönyvkiadó.

- Haspelmath, Martin 2010. Comparative concepts and descriptive categories in crosslinguistic studies. *Language* 86/3:663–687.
- Horváth, Katalin 2013. *Epistemische Modalität im Deutschen und Ungarischen*. Budapest: ELTE Germanistisches Institut.
- Jalava, Lotta 2014. Indirectivity and resultativity in Tundra Nenets. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 2014/62:207–240. [doi:10.33339/fuf.86080](https://doi.org/10.33339/fuf.86080).
- Kaiser, Elsi 2022. Evidentiality in Finnish. On the communicative functions of the reportative evidential *kuulemma* and the dubitative marker *muka*. *Journal of Uralic Linguistics* 1/1:67–120. [doi:10.1075/jul.00004.kai](https://doi.org/10.1075/jul.00004.kai).
- Kazajeva, Nina – Kubitsch Rebeka – Szeverényi Sándor 2023. Az erza-mordvin evidencialitás nyomában. *Folia Uralica Debreceniensia* 30:83–104. [doi:10.52401/fud/2023/05](https://doi.org/10.52401/fud/2023/05).
- Kehayov, Petar 2008. Interactions between grammatical evidentials and lexical markers of epistemicity and evidentiality: A case study of Bulgarian and Estonian. In Björn Wiemer – Vladimir A. Plungjan (szerk.) *Lexikalische Evidenzialitäts-Marker in slavischen Sprachen*. (Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 72). 165–201.
- Kehayov, Petar – Florian Siegl 2007. The evidential past participle in Estonian reconsidered. *Études finno-ougriennes* 38:75–117.
- Kibargyina, T. M. [Т. М. Кибардина] 2011. Мылкыдыл. In Н. Н. Тимерханова (szerk.) *Удмурт кылэн вераськонлюкеттодосэз (морфологиез)*. Izevszk: Удмурт университет Издательство. 359–370.
- Kittilä, Seppo 2024. Inference versus assumption in light of the Finnish evidential-modal adverbs *näköjään* and *varmaan*. *Folia Linguistica* 58/1:119–155. [doi:10.1515/flin-2023-2043](https://doi.org/10.1515/flin-2023-2043).
- Kozmács István 2002. *Udmurt–magyar szótár*. Szombathely: Savaria University Press.
- Kubitsch Rebeka 2023. *Evidencialitás az udmurtban*. PhD disszertáció. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Kubitsch Rebeka – Szeverényi Sándor 2023. Az evidencialitás fogalma uralisztikai szempontból. *Nyelvtudományi Közlemények* 119:7–53. [doi:10.15776/NYK.2023.119.1](https://doi.org/10.15776/NYK.2023.119.1).
- Kugler Nóra 2000a. A módosítószó. In Keszler Borbála (szerk.) *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 293–302.
- Kugler Nóra 2000b. A partikula. In Keszler Borbála (szerk.) *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 275–281.
- Kugler Nóra 2012. *Az evidencialitás jelölői a magyarban, különös tekintettel az inferenciális evidenciátípusra*. Budapest: ELTE.
- Kugler Nóra 2013. A vizuális észleléssel összefüggő lexikalizálódott evidenciajelölő és episztemikus-inferenciális kifejezések. *Magyar Nyelv* 109/3:275–291.
- Kugler Nóra 2015. *Megfigyelés és következtetés a nyelvi tevékenységben*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 179) Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Kurtz, Kenneth J. – Dedre Gentner – Virginia Gunn 1999. Reasoning. In Benjamin Martin Bly – David E. Rumelhart (szerk.) *Cognitive Science*. Elsevier. 145–200. [doi:10.1016/B978-012601730-4/50006-8](https://doi.org/10.1016/B978-012601730-4/50006-8).

- Leinonen, Marja 2000. Evidentiality in Komi Zyryan. In Lars Johanson – Bo Utas (szerk.) *Evidentials*. Berlin; Boston: Mouton de Gruyter. 419–440. doi:10.1515/9783110805284.419.
- Leinonen, Marja – Maria Viikuna 2000. Past tenses in Permic languages. In Östen Dahl (szerk.) *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter. 497–514.
- Nikolaeva, Irina 2014. *A Grammar of Tundra Nenets*: Berlin; Boston: Mouton de Gruyter. doi:10.1515/9783110320640.
- Nucholls, Janis B. 2018. The interactional and cultural pragmatics of evidentiality in Pastaza Quichua. In Alexandra Y. Aikhenvald (szerk.) *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford; New York: Oxford University Press. 202–221. doi:10.1093/oxfordhb/9780198759515.013.10.
- Orlova, Setlana V. 2018. Semantics of evidential particles in Northern Selkup. In К. П. Семёнова (szerk.) *Малые языки в большой лингвистике. Сборник трудов конференции 2017*. Москва: Буки Веди. 159–166.
- Plungian, Vladimir A. 2001. The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics* 33/3:349–357. doi:10.1016/S0378-2166(00)00006-0.
- Plungian, Vladimir A. 2010. Types of verbal evidentiality marking: An overview. In Gabriele Diewald – Elena Smirnova (szerk.) *Linguistic Realization of Evidentiality in European Languages*. Berlin; New York: Mouton de Gruyter. 15–58. doi:10.1515/9783110223972.15.
- [Rosstat 2020]. *Росстат – Всероссийская перепись населения 2020 года*. https://rosstat.gov.ru/vpn/2020 (2023. 12. 1.).
- Salminen, Tapani 1997. *Tundra Nenets Inflection*. (MSFOu 227) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Siegl, Florian 2004. *The 2nd Past in the Permic languages*. MA szakdolgozat. Tartu: University of Tartu.
- Skribnik, Elena – Petar Kehayov 2018. Evidentials in Uralic Languages. In Alexandra Y. Aikhenvald (szerk.) *The Oxford Handbook of Evidentiality*. Oxford; New York: Oxford University Press. 525–555. doi:10.1093/oxfordhb/9780198759515.013.25.
- Szabó Ditta 2022. *Az evidencialitás történeti-típológiai vizsgálata az udmurtban*. PhD disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Szeverényi Sándor 2016. Egy nganaszan episztenciális finit ige lexikalizációja. In Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs (szerk.) *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IX*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. 303–317.
- Tamm, Anne 2009. The Estonian partitive evidential. Some notes on the semantic parallels between aspect and evidential categories. In Lotte Hogeweg – Helen De Hoop – Andrej Malchukov (szerk.) *Cross-linguistic Semantics of Tense, Aspect, and Modality*. (Linguistik Aktuell/Linguistics Today 148) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 365–402. doi:10.1075/la.148.15tam.
- Teptiuk, Denys 2019. *Quotative Indexes in Finno-Ugric (Komi, Udmurt, Hungarian, Finnish and Estonian)*. (Dissertationes Philologiae Uralicae Universitatis Tartuensis 21) Tartu: University of Tartu Press.

- Tommola, Hannu 2010. Mood in Finnish. In Björn Rothstein – Rolf Thieroff (szerk.) *Mood in the Languages of Europe*. (Studies in Language Companion Series 120) Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 511–527. [doi:10.1075/slcs.120.28tom](https://doi.org/10.1075/slcs.120.28tom).
- Туреплјасина, Т. И. – В. И. Лыткин [Т. И. Тепляшина – В. И. Лыткин] 1976. Пермские языки. In В. И. Лыткин – К. Е. Майтинская – Károly Rédei (szerk.) *ОСНОВЫ финно-угорского языкознания*. Москва: Наука. 97–228.
- Tyimerhanova, N. N. (szerk.) [Н. Н. Тимерханова] 2011. *Удмурт кыллэн вераськонлюкеттодосэз (морфологиез)*. Izsevszk: Удмурт университет Издательство.
- Urmancsijeva, A. Ju. [А. Ю. Урманчиева] 2021. Квотативные и цитативные формы в северных селькупских говорах: от исконных к заимствованным. *Acta Linguistica Petropolitana XVII/2*:229–276. [doi:10.30842/alp23065737172229276](https://doi.org/10.30842/alp23065737172229276).
- [GSUJ 1962] Vahrusev, V. M. – V. I. Alatyrev – A. A. Pozdejeva – V. I. Tarakanov – P. H. Perevoscsikov (szerk.) [В. М. Вахрушев – В. И. Алатырев – А. А. Поздеева – В. И. Тараканов – П. Н. Перевощиков] 1962. *Грамматика современного удмуртского языка, Фонетика и морфология*. Izsevszk: Удмуртское книжное издательство.
- Vilkki, Liisa 2010. The comparability of similar inferential meanings across languages. Előadás. Re-thinking synonymy. University of Helsinki, Helsinki. <https://www.linguistics.fi/synonymy/Helsinki.pptx> (2024. 2. 4.).
- Wagner-Nagy Beáta 2002. *Chrestomathia Nganasanica*. Szeged; Budapest: Szegedi Tudományegyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszék; MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Wagner-Nagy, Beáta (szerk.) 2019. *A Grammar of Nganasan*. Leiden; Boston: Brill.
- Willett, Thomas 1988. A cross-linguistic survey of the grammaticization of evidentiality. *Studies in Language* 12/1:51–97. [doi:10.1075/sl.12.1.04wil](https://doi.org/10.1075/sl.12.1.04wil).
- Winkler, Eberhard 2011. *Udmurtische Grammatik*. 1st edition. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

A szerzőkről

Kubitsch Rebeka a Szegedi Tudományegyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének tudományos munkatársa. Legfontosabb kutatási területe az evidencialitás az udмурт nyelvben. Doktori dolgozatát 2023-ban védte meg a Szegedi Tudományegyetemen.

Elérhetősége: kubitsch.rebeka@gmail.com

Szeverényi Sándor a Szegedi Tudományegyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének egyetemi docense. Elsősorban a nganaszan nyelvet kutatja.

Elérhetősége: szevers@hung.u-szeged.hu